

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Marie Marková

Princip kondicionality EU: případová studie Turecka

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Karolína Spurná

© 2019 Olomouc

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma "Princip kondicionality EU: případová studie Turecka" vypracovala samostatně dle uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 30.4. 2019

Podpis.....

Marie Marková

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí své bakalářské práce, slečně magistře Karolíně Spurné, za její čas a cenné rady, které mi věnovala v průběhu psaní práce.

Obsah

Úvod	5
Teoretická část	10
1. Podmínky vstupu do EU	10
1.1. Kodaňská kritéria	10
2. Evropeizace	11
2.1. Princip kondicionality v Evropské unii	16
2.2. Demokratická kondicionalita	19
2.3. Acquis kondicionalita	21
3. Politický systém Turecka	22
3.1. Demokracie v Turecku	23
Analytická část	25
4. Premiérské období Recepta Tayyipa Erdoğan	25
4.1. Přístupová jednání v letech 2003–2014	25
4.2. Ekonomické faktory mezi lety 2003–2014	28
4.3. Politické faktory v letech 2003–2014	30
5. Prezidentské období Recepta Tayyipa Erdoğan	32
5.1. Přístupová jednání v letech 2014–2019	32
5.2. Ekonomické faktory mezi lety 2014–2019	34
5.3. Politické faktory v letech 2014–2019	35
Závěr	37
Abstrakt	42
Abstract	43
Prameny	44
Literatura	48

Úvod

První přímé prezidentské volby v Turecku, které se konaly 10. 8. 2014, vyhrál již v prvním kole bývalý turecký premiér Recep Tayyip Erdoğan (dále jen Erdoğan), sliboval lidem svobodu, demokratizaci a modernizaci země v každém ohledu. Turečtí obyvatelé touto volbou učinili velké rozhodnutí pro chod turecké demokracie a rozhodli o budoucnosti země. V roce 2018 Erdoğan obhájil svůj mandát taktéž v prvním kole prezidentských voleb, v němž získal absolutní většinu platných hlasů (52,59 %) a souběžně v parlamentních volbách zvítězila Erdoğanova vládnoucí Strana spravedlnosti a rozvoje (AKP). Od zvolení Erdoğanem prezidentem se země vzdaluje od demokratických principů, zhoršují se vztahy s ostatními zeměmi a nepokročují ani přístupové rozhovory o vstupu Turecka do Evropské unie (EU). Po nepovedeném pokusu o státní převrat, po němž byl v Turecku vyhlášen nouzový stav, bylo provedeno mnoho kroků, které upevnily pozici prezidenta Erdoğanem. Od té doby jsou vztahy mezi EU a Tureckem velmi napjaté, a to hlavně kvůli autoritářské vládě prezidenta Erdoğanem, která poškozují více než 50leté snahy Turecka o vstup do EU. Současně dochází k porušování lidských práv, které je v rozporu s mezinárodním právem, jímž je Turecko vázáno. Znepokojující jsou převážně snahy o znovuzavedení trestu smrti do tureckého trestního práva. Občané Turecka jsou za jakýkoliv projev proti současnému režimu tvrdě stíháni, a to především eminentní novináři a akademičtí pracovníci. Od doby, kdy byl prezident Erdoğan znovu zvolen do čela země, byl téměř po třech letech v Turecku zrušen výjimečný stav a nastolen prezidentský systém. Výjimečný stav umožňoval prezidentovi Erdoğanovi a jeho vládě obcházet parlament a omezovat práva a svobody občanům. Samotný prezident mohl v tomto období vládnout pomocí dekretů a vláda tak de facto získala neomezené pravomoci.

Pro analýzu principu kondicionality EU na příkladu Turecka se autorka rozhodla kvůli aktuálnosti tohoto tématu a proto, že se změnila poměry mezi EU a Tureckem, a to především kvůli neustálému porušování lidských práv a rozsáhlým čistkám, které započaly po nepovedeném vojenském puči v roce 2016. V důsledku toho jsou výsledky přístupových jednání stále nejasné. Erdoğan také prohlásil, že již Turecko o členství v EU nestojí (idnes 2017). V roce 2018 Rada pro všeobecné záležitosti EU prohlásila, že se Turecko vzdaluje od EU a přístupová jednání se proto zastavila (cyprus-mail 2018).

Cílem této práce je zjistit, zda měl nástup Recepta Tayyipa Erdoğan, nejprve na premiérský, a posléze na prezidentský post, vliv na účinnost kondicionality uplatňované Evropskou unií. To bude ověřeno na základě teorie kondicionality, kterou prezentuje především Karl Schimmelfennig společně s Ulrichem Sedelmeirem. Hlavním předmětem tohoto konceptu je přimět kandidátské země, aby dodržovaly základní principy požadované Evropskou unií, a to na bázi politicko-ekonomických odměn a trestů. Odměnu kandidátská země získá v případě, že stanovené podmínky EU plní. Pokud však podmínky neplní, může být i potrestána. Aby byla kondicionalita danou zemí dodržována, musí platit, že benefity jsou pro danou zemi vyšší než náklady. Autorka si stanovila tři výzkumné otázky vycházející právě z teorie kondicionality. **VO1:** *Jak byla kondicionalita ze strany EU účinná v době, než se stal Erdoğan prezidentem?* **VO2:** *Jak je tato strategie účinná v Erdoğanově prezidentském období?* **VO3:** *Jaké faktory na ne/úspěšnost kondicionality měly vliv?* Budou porovnána období, kdy se stal Erdoğan premiérem s obdobím, kdy byl zvolen prezidentem Turecka.

Z metodologického hlediska je práce koncipována jako jednopřípadová studie, jelikož se zabývá detailní analýzou jednoho případu, a to principem kondicionality EU na příkladu Turecka. Výzkum kondicionality EU se převážně zaměřuje na otázku její efektivity a zhodnocení jejího dopadu na domácí struktury v kandidátských zemích. Kondicionalita funguje pouze v případě, že země mohou důvěřovat závazku EU k případnému členství, i když vize přistoupení se může naplnit až o mnoho let později. Charakteristikou jednopřípadové studie je detailní prozkoumání daného případu. Jednopřípadová studie má za úkol poskytnout hluboké porozumění nebo příčinné vysvětlení vybraného případu (Kořan 2008: 33). Případová studie nabízí jedinečné expertní porozumění danému případu i jeho instrumentální využití pro další, teoretické účely (Kořan 2008: 60).

Přesto, že studií o Turecku ve vztahu k EU, bylo napsáno mnoho, toto téma lze stěží považovat za vyčerpané. Většina autorů na Turecko nahlíží z jiných teoretických konceptů a hledisek, nebo z pohledu historických vztahů mezi EU a Tureckem, či z pohledu slučitelnosti jiných kultur v EU. Autorka zpracovala toto téma především z pohledu kondicionality EU, která má svá další rozdělení a specifika. Téma Turecka a jeho přístupových jednání je z hlediska vývoje velmi proměnlivé a stav těchto jednání se neustále mění, proto autorka považuje dosavadně napsané práce za neaktuální a rozhodla se v tomto výzkumu bádát dál. Důležitost tohoto tématu je pak umocněna skutečností, že Turecko hraje klíčovou roli v migrační otázce a s EU má mnoho uzavřených bilaterálních

dohod. Ze zahraničních autorů se podobnému tématu v knize *Democracy in Turkey-The impact of EU political conditionality* věnuje Ali Resul Usul (2014). Tato kniha zkoumá dopad evropské politické kondicionality na proces demokratizace v Turecku v období 1987–2007. Další studií, která se věnuje tématice Turecka, je studie *The impact of EU conditionality on democratisation in Turkey: institutional transformation and policy (re)formation of minority rights, freedom of expression, the military and the judiciary* od Fatma Zeynepa Ozkurta, který se ve své práci věnuje dopadu kondicionality EU na demokratizaci v Turecku. Analýza zahrnuje 4 oblasti politiky a tři časové úseky – 1999–2002, 2002–2004 a 2005–2008. Z českých autorů se Turecku ve vztahu k Evropské unii věnuje Pavel Šaradín a Lucie Tunkrová (2007) v díle *Turecko a Evropská unie: česká a turecká perspektiva*. Publikace se věnuje moderní turecké politice a tvoří ji sedm krátkých esejí od českých a tureckých odborníků, kteří se věnují problematice Turecka a jeho evropské perspektivě. Všechny výše zmíněné studie přístupových jednání mezi EU a Tureckem analyzují a popisují skutečnosti, nicméně jsou značně limitovány časovou neaktuálností.

Teoretickou částí začíná první kapitola práce, v níž jsou představeny nezbytné podmínky vstupu třetí země do EU, jimiž jsou Kodaňská kritéria. Druhá kapitola se zabývá konceptem evropeizace, principem kondicionality EU, principem demokratické kondicionality a *acquis* kondicionality. Ve třetí kapitole práce je představen politický systém Turecka, který se po referendu v roce 2017 velmi transformoval a je představena i současná turecká demokracie. V návaznosti na teoretický rámec práce následuje samotná analýza, která vychází z teorie kondicionality. Analytická část práce ověřuje účinnost kondicionality v případě Turecka na základě tří předem stanovených faktorů. Nejprve zkoumá, zda došlo k posunu v jednáních mezi EU a Tureckem, a jaké byly benefity nabízené Evropskou unií. Poté se zaměřuje na ekonomické faktory, a to především na obchodní vztahy mezi EU a Tureckem a Tureckem a ostatními zeměmi a na nejvýznamnější zahraniční investory Turecka. V rámci ekonomických faktorů autorka zjišťuje, kdo je pro Turecko nejlepším ekonomickým partnerem a zda je EU pro Turecko ekonomicky výhodná. Posledními faktory, které autorka zkoumá, jsou politické faktory, u nichž se zaměřuje na vládní stranu AKP a hlavní opoziční stranu CHP. V rámci analýzy politických faktorů je zkoumáno, zda jsou politické programy daných stran proevropsky orientované, a zda se v tureckém politickém spektru nacházela relevantní opoziční strana, která by lépe reprezentovala postoj turecké společnosti k EU a vládní strana tak mohla ztratit své voliče. Na výše zmíněných faktorech je ověřováno, zda nabízené benefity ze

strany EU v rámci kondicionality splňují svůj účel a jsou tak funkčními nástroji EU pro začleňování kandidátských zemí do Evropské unie. Poslední částí práce je závěr, v němž jsou zodpovězeny stanovené výzkumné otázky.

Literatura vztahující se k teoretickému ukotvení kondicionality je bohatá. Z české psané literatury na teorii kondicionality publikace nejsou dostatečné, bylo tedy při psaní práce čerpáno hlavně ze zahraničních zdrojů. Teoretická část vychází především ze článku *Europeanization beyond the member states* od Franka Schimmelfenniga (2010), který se ve své práci zabývá dopadem evropeizace na kandidátské státy. Článek se zaměřuje na účinky evropeizace v oblastech demokracie a lidských práv a shrnuje poznatky o strategiích a nástrojích používaných Evropskou unií. Dalším stěžejním článkem pro teoretickou část byl článek *Costs, Commitment and Compliance: The Impact of EU Democratic Conditionality on Latvia, Slovakia and Turkey**, jehož autory jsou Frank Schimmelfennih, Stefan Engert a Heiko Knobel (2002). Článek těchto autorů se zabývá teorií demokratické kondicionality, jejímž cílem je přimět kandidátské země, aby dodržovaly normy v oblasti lidských práv a demokracie. Dále byl pro teoretickou část velmi přínosný článek *EU Democracy Promotion in the European Neighborhood: Conditionality, Economic Development, and Linkage* (2007), jehož autory jsou Frank Schimmelfennig a Hanno Scholtz. Článek těchto dvou autorů zkoumá, jak účinná a relevantní je politická kondicionalita Evropské unie pro podporu demokracie ve třetích zemích. Tato analýza ukazuje silné dopady kondicionality EU na třetí stát, pokud EU nabízí perspektivu členství. Dále autorka využila sborník *The Eropéanisation of the Western Balkans, A Failure of EU Conditionality?* Aurory toho sborníku jsou Jelena Dzankic, Soeren Keil a Marko Kmezić (2019). Tento sborník přináší nový pohled na to, jak jsou státy formovány, řízeny a transformovány během procesu přistupování k EU. Dále autorka k teoretické části práce využila knihu *Democracy in Turkey: The impact of EU political conditionality* od Ali Resula Usula (2018). Autor se ve své knize zabývá dopadem evropské politické kondicionality na proces demokratizace v Turecku během 20 let. Z české literatury byl použit článek Iva Šlosarčíka *Vymáhání pravidel v rozšířené, postlisabonské a postkritizované EU: Směrem ke vnitrouijní kondicionalitě?* (2014) Dále autorka čerpala z internetové stránky EUR-Lex, na níž jsou dostupné smlouvy, právní akty, mezinárodní dohody, právní předpisy EU atd. Autorka čerpala také ze stránky European Court of Auditors (eca.europa), což je stránka Evropského účetního dvora, která tak autorce pomohla při hledání informací o financích. Autorka také využívala server Euractiv, kde lze najít online publikované články zaměřené na tvorbu

evropské politiky. Dále autorka čerpala ze stránky atlas.media.mit.edu, což je online zdroj pro mezinárodní obchodní data a ukazatele ekonomické komplexnosti dostupné přes interaktivní vizualizace zemí a produktů. Autorka dále využívala stránku Světové banky, na níž jsou dostupné přímé zahraniční investice. Stránka Světové banky poskytla autorce mnoho informací, avšak aktuální data o přímých zahraničních investicích z let 2018 a 2019 ještě nejsou plně k dispozici.

Teoretická část

1. Podmínky vstupu do EU

O členství v EU může požádat každý evropský stát. EU provádí rozsáhlé schvalovací postupy, které zajišťují, že noví členové jsou přijímáni pouze tehdy, pokud budou dodržovat všechny standardy a pravidla EU, budou se vstupem souhlasit všechny instituce a členské státy EU a budou mít souhlas svých občanů (schválení v parlamentu nebo referendu). První podmínkou je, aby země splňovala kritéria pro přistoupení, a právě tato kritéria byla vymezena roce 1993 v Kodani.

1.1. Kodaňská kritéria

Již od 50. let 20. století probíhaly diskuze nad postupem přijímání nových členů do Evropských společenství (poté Evropská unie). Po rozpadu Sovětského svazu Komise stanovila, že je nezbytné stanovit základní kritéria a podmínky pro vyjednávání v rámci mezinárodního obchodu. Pro začátek ekonomické spolupráce s EU musely nečlenské země nejprve splňovat základní stanovené podmínky týkající se demokratických principů a lidských práv (Schimmelfennig, Engert, Knobel 2002: 5).

V polovině 90. let o členství žádaly země bývalého východního bloku (Bulharsko, Česká republika, Maďarsko, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Polsko, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko). Před těmito zeměmi podalo žádost ještě Turecko (1987), Malta a Kypr (1990). Mezi hlavní důvody, proč EU trvala na přijetí těchto zemí, patřila podpora bezpečnosti, všichni si po konci Studené války přáli zachovat mír, stabilitu a bezpečnost. Další důvod byl ekonomický, kdy hlavním cílem bylo liberalizovat obchodní vztahy mezi jednotlivými zeměmi a odbourat postupně ekonomické bariéry (cla). A v neposlední řadě byla také potřeba posílit demokracie v zemích, které se před málo lety vymanily ze sovětského vlivu. Očekávalo se, že až se post-komunistické země transformují v liberální demokracie, až stabilizují obchodní trhy a urovnají se vztahy mezi východem a západem, jejich cesta k EU bude výrazně jednodušší. Post-komunistické země byly motivovány přiblížením se západnímu standardu života, bezpečnostními a ekonomickými zájmy. Důležitým momentem byl summit v Kodani, který se konal v červnu v roce 1993. Na summitu v Kodani bylo rozhodnuto, že se post-komunistické země mohou ucházet o členství v EU, avšak musí splnit určitá pravidla stanovená EU. V prosinci 2002 bylo rozhodnuto, že 1. 5. 2004 se stanou všechny uvedené země součástí EU, až na Turecko,

jemuž nebyla jednání o vstupu otevřena kvůli neustálému porušování lidských práv a Bulharsko s Rumunskem musí vyčkat do roku 2007, kvůli pomalému tempu příprav pro vstup (Nugent 2004: 117–119).

Evropská rada na summitu v Kodani požádala Komisi o vypracování strategie dalšího postupu. Komise reagovala předložením mnoha návrhů a její aktivity v této oblasti vyvrcholily přípravou materiálu s názvem „*Směrem k užší spolupráci se zeměmi SVE*“. Tento dokument byl předložen na summitu Evropské rady v Kodani. Hlavním přínosem kodaňského summitu z hlediska rozšiřování Unie byla definice tzv. kodaňských kritérií, jejichž splnění bylo nezbytné pro další rozšiřování EU (Fiala, Pitrová 2003: 146–155). Aby kandidující země splnily podmínky vstupní kondicionality, musely tedy disponovat splněním kodaňských kritérií, které vyžadují, aby uchazečské země dosáhly „*stability institucí zaručující demokracii, zákonnost, dodržování lidských práv a respektování a ochrany lidských menšin, měla fungující tržní hospodářství a byla schopna odolávat konkurenčním tlakům a tržním silám v rámci EU, byla schopna převzít závazky vyplývající z členství, včetně plnění cílů politické, hospodářské a měnové unie*“ (consilium.europa 1993). Od kandidátských států také kodaňská kritéria očekávala schopnost převzít aquis EU včetně závazku „*přistoupení k cílům politické, hospodářské a měnové unie*“ (Šlosarčík 2014: 46).

2. Evropeizace

Fenomén evropeizace je sporná koncepce, která nemá jediný přesný nebo ustálený význam. V případě evropeizace je proto vhodné používat označení koncept, nikoliv označení teorie, jelikož neexistuje všeobecná shoda nad definicí tohoto pojmu. I přes to, že evropeizace obecně odkazuje na působení mezi EU a členskými zeměmi nebo EU a třetími zeměmi, nepanuje zde žádná shoda na jednoznačné definici (Bözrel, Panke 2010: 407). Počátky konceptu evropeizace spadají do 80. let 20. století, plně se však rozvíjí až v průběhu 90. let v souvislosti s prohlubováním evropské integrace.

Podle Johana P. Olsena je důležité pochopit a rozlišit jednotlivé podstaty konceptu evropeizace, proto Johan P. Olsen rozlišuje pět možných způsobů použití konceptu evropeizace. Prvním způsobem jsou „*změny ve vnějších hranicích*“, k nimž dochází při rozšiřování EU a Evropa se jako kontinent stává jednotným politickým prostorem. Druhým způsobem je „*rozvoj institucí na evropské úrovni*“ neboli institucionalizace. Za třetí popisuje Olsen evropeizaci jako „*centrální pronikání do národních systémů*“, což

znamená přizpůsobení vnitrostátních a sub-národních systémů evropským normám. Čtvrtým způsobem je „*přenesení forem politické organizace*“, s nímž se váže snaha EU vybudovat si pozitivní vztahy s neevropskými státy a jejich institucemi. V posledním pátém způsobu se o evropeizaci hovoří jako o „*projektu politického sjednocení*“. V tomto konceptu lze definovat Evropu jako silnou politickou entitu, jejíž jednotnost a politická síla roste s jejím postupným teritoriálním a politickým rozšiřováním. Zároveň je zjevná snaha implikovat vlastní politický model do vnějších států Evropy (Olsen 2002: 923–924). Koncept evropeizace je možné chápat také jako proces sbližování a prohlubování spolupráce mezi evropskými národy v politické, průmyslové, ekonomické, kulturní, legislativní oblasti atd. (Börzel, Panke 2010: 406-407). Koncept evropeizace se tedy převážně používá v souvislosti s tím, jak se mění domácí politické instituce a procesy konkrétních politik evropských zemí v souvislosti s procesem evropské integrace (Dančák et al. 2005: 13).

Dle Dysona a Goetze (2003: 20) lze evropeizaci definovat jako komplexní interaktivní proces „shora dolů“ a „zdola nahoru“, v němž jsou evropské politiky a domácí politiky utvářeny evropskou integrací a ve kterých domácí aktéři využívají evropskou integraci k utváření a ovlivňování domácí scény. V jejich pojetí má evropeizace otevřený konec a může způsobit buď kontinuitu nebo změnu a potenciálně proměnlivé a kontingentní výsledky. Dyson a Goetz (2002) definovali také dvě generace evropeizačního výzkumu. První generace evropeizačního výzkumu začala působit přibližně v 70. letech 20. století (Bache 2003: 5), a chápe evropeizaci jako tlak vzniklý poté, kdy byla určitá záležitost přenesena na evropskou úroveň a na této úrovni pak došlo k jejímu ošetření příslušnou unijní legislativou či jinou iniciativou (Zemanová 2007: 37). Prostřednictvím adaptačního tlaku ze strany EU se snaží vysvětlovat rozdíly mezi stavem vnitřního prostředí státu před přenesením dané záležitosti na úroveň EU a po přenesení. Domácí změny sleduje především v oblasti politik a politických systémů. Tyto změny považuje za vynucené a nedobrovolné reakce na adaptační tlaky (Zemanová 2007: 37). Pro první generaci výzkumu se stal klíčovým prvkem tzv. „koncept nesouladu“¹. Koncept nesouladu předpokládá, že pouze pokud existuje nesoulad mezi domácí a unijní rovinou, tak teprve poté dochází k potřebě evropeizační změny (Börzel, Risse 2000: 5). Druhá

---

¹ Lze rozlišit dva základní typy nesouladu – politický a institucionální nesoulad. Politický nesoulad odkazuje na nesoulad mezi evropskými pravidly a předpisy na straně jedné a domácími politikami na straně druhé, institucionální nesoulad se dotýká nesouladu mezi evropskými postupy a domácí institucionální strukturou (Börzel, Risse 2000: 5).

generace výzkumu evropeizace, spadající do 90. let 20. století až po současnost (Bache 2003: 5), zachycuje evropeizační procesy v obou vertikálních směrech (shora dolů i zdola nahoru). Ke směru *top-down* (shora dolů) je tedy přidán i směr *bottom-up* (zdola nahoru) (Börzel 2003: 19). Oproti první generaci klade druhá generace evropeizace větší důraz na změny, které probíhají v rovině politického procesu. Koncept nesouladu již není v rámci druhé generace tak podstatný (Zemanová 2007: 37).

Tabulka č. 1 – Rozdíly mezi první a druhou generací evropeizačního výzkumu

První generace evropeizačního výzkumu	Druhá generace evropeizačního výzkumu
Důraz na perspektivu top-down, snaha o vysvětlení domácí reakce na tlak shora	Důraz na perspektivy top-down a bottom-up, vertikální a horizontální dimenzi.
Předpokládaný nesoulad mezi evropskou a domácí úrovní (legislativní, institucionální a procedurální)	Větší důraz na zájmy, přesvědčení, hodnoty a myšlenky: politická dynamika souladu.
Důraz na reaktivní a nedobrovolnou povahu adaptace.	Větší důraz na dobrovolnou adaptaci skrze policy transfer a učení.
Zaměření se na sféru policy a polity.	Větší zaměření na sféru politics, např. volební chování, politické strany, stranické systémy.
Očekává se narůst trans národní konvergence.	Důraz na diferenciovaný vliv/dopad Evropy.
Evropeizace definována v substantivních termínech – zaměření se na konečné dopady.	Důraz na dopad evropeizace na domácí dynamiku ve sféře politics, polity a policy.

Zdroj: Bache 2003: 3, vlastní zpracování.

Evropeizace se stala klíčovou koncepcí ve studiu EU a evropské integrace ze tří důvodů. Prvním důvodem je, že získala mnoho politických kompetencí během období padesátileté integrace a ovlivňuje každodenní život občana. Za druhé, evropeizace ovlivňuje i nečlenské země (liberalizace obchodu, posilování demokracie a lidských práv). A za třetí má evropská integrace neúmyslné dopady na státy uvnitř i mimo EU (Börzel, Panke 2010: 407-408). Obecně lze rozlišit tři různé způsoby evropeizace – *bottom up*, *top-down* a integrace těchto dvou přístupů. Přístup *top-down* (shora dolů) je typický pro první generaci výzkumu evropeizace, v němž se předpokládá, že změna vychází z vlivu EU na členské státy. Členské státy v tomto případě sehrávají roli pasivního hráče. Shora dolů státy přejímají evropská rozhodnutí a evropské modely

určitých otázek (Zemanová 2007: 37–38). Podle definice Bacheho (2003) je přístup shora dolů situací, kdy je domácí politika přeměřována způsobem, který reflektuje a odkazuje na politiku, praxi a preference aktérů a institucí na úrovni EU. Všichni autoři, kteří definují přístup shora dolů, vnímají tlak na změnu na úrovni EU jako nezbytnou podmínku vzniku evropeizace (Bandov, Kolman 2018: 137–138). V rámci druhého přístupu *bottom up* (zdola nahoru) členské státy naopak ovlivňují tvorbu politik na úrovni EU. Přístup zdola nahoru analyzuje domácí úroveň před zahájením tlaku EU a poté následuje účast země na vyjednávání s evropskými institucemi. Místo toho, aby začínal na úrovni politik EU a následně sledoval jejich vliv na domácí politiky, začíná a končí na úrovni domácích politických interakcí. Evropeizace zdola nahoru začíná a končí na vnitrostátní úrovni (Bandov, Kolman 2018: 138). Zdola nahoru se vlády i další vnitrostátní subjekty snaží problémy na úroveň EU přesunout. Přesunem mohou pomoci ospravedlnit například reformní opatření, která by jinak byla v národním prostředí těžko uskutečnitelná (Zemanová 2007: 37–38). Kombinace obou přístupů je tzv. *bottom-up-down* model. V praxi často probíhají procesy zdola nahoru a shora dolů, na jedné straně se přijímají a provádějí politiky EU a na straně druhé se domácí činitelé podílejí na tvorbě politik a rozvoji norem. V tomto případě začíná výzkum evropeizace na domácí půdě, kdy je sledován proces formování politik a institucí na evropské úrovni a následně je analyzováno to, jak efektivní je nátlak Evropské unie na domácí politiku (Havlík, Pšeja 2007: 10). Třetí přístup konceptu evropeizace vychází z předpokladu vzájemného ovlivňování. Model zdola nahoru a shora dolů vedl k novému, komplexnějšímu chápání evropeizace jako kruhového procesu probíhajícího ve více směrech.

Nejvlivnější typologii nástrojů EU, které mohou vést ke změně na domácí úrovni, poskytl Knill a Lehmull (1999). Jejich typologie rozlišuje tři typy mechanismů evropeizace. Prvním mechanismem je pozitivní integrace, která zahrnuje určitý soubor pravidel nebo kritérií stanovených na úrovni EU, které by členské státy měly dodržovat nebo splňovat. Druhým mechanismem je negativní integrace, která předpokládá odstranění určitých překážek v domácí legislativě, tj. liberalizaci a deregulaci. V tomto případě neexistují žádná pravidla, která by se měla dodržovat a domácí změna se vytváří odstraněním určitých právních překážek. Třetím mechanismem je ulehčená integrace, k níž dochází v oblastech s velmi omezenými pravomocemi EU. Tento mechanismus ulehčuje koordinaci (Bandov, Kolman 2018: 138).

Na rozdíl od nesrovnalostí kolem definice jsou poměrně dobře zachyceny mechanismy evropeizace neboli způsoby, prostřednictvím nichž dochází na základě

vývoje v EU ke změnám v domácím prostředí, a to zejména v těch případech, kdy k evropeizaci dochází na základě vzniku euromodelů (Zemanová 2007: 38). Schimmelfennig a Sedelmeier (2004) rozlišují dva rozměry mechanismů evropeizace. Za prvé, evropeizace může být řízena Evropskou unií nebo může být řízena na domácí půdě politiky. Za druhé může být založena na různé institucionální logice-logice důsledku a logice přiměřenosti. Podle důsledku logiky je evropeizace řízená Evropskou unií založená na vnějších pobídkách, které EU stanoví, aby cílová země dodržovala stanovené podmínky. EU využívá vyjednávací strategii „posilování pomocí odměn“, která má podnítit dodržování podmínek v kandidátských zemích. Naproti tomu logika přiměřenosti naznačuje, že evropeizace řízená Evropskou unií je způsobena sociálním učením a sebevědomím dané země a kandidátské země považují přijetí pravidel a předpisů EU za legitimní. Kromě toho je také možné, že se kandidátské země rozhodnou přijmout pravidla EU nezávisle na podmíněnosti EU nebo jejích pobídkách ke vstupu. Schimmelfennig a Sedelmeier (2004) navrhuji jeden dominantní teoretický model – model vnějších pobídek a dva alternativní modely, které by mohly vysvětlit evropeizaci kandidátských zemí – *social learning model* a tzv. *lesson-drawing model* (Džankić, Keil, Kmezić 2019: 18–19).

Social learning model předpokládá, že evropeizace funguje na základě logiky přiměřenosti, kde jsou zainteresovaní aktéři motivováni spíše hodnotami, normami a vnitřními identitami než vnějšími pobídkami, jimiž jsou odměny a vyhýbání se trestům. Dodržování podmínek stanovených Evropskou unií je pak ovlivněno vnímáním, jak legitimní podmínky jsou, a schopností EU přesvědčit domácí aktéry o vhodnosti těchto podmínek. Očekává se, že vzroste legitimita EU, pokud členské státy budou podléhat stejným pravidlům jako kandidátské země. Přesvědčivá síla EU se zvyšuje, pokud se kandidátské země ztotožňují s komunitou EU a existuje rezonance mezi normami a hodnotami v cílové kandidátské zemi s hodnotami a normami EU (Džankić, Keil, Kmezić 2019: 20).

Lesson-drawing model předpokládá, že dodržování podmínek EU ze strany kandidátských zemí není nutně podmíněno vnějšími pobídkami nebo přesvědčováním. Předpokládá se tedy, že země na základě *lesson-drawing modelu* budou přijímat pravidla EU, budou-li je považovat za účinná, a nikoliv kvůli donucovacím nebo normativním pravomocem EU (Džankić, Keil, Kmezić 2019: 20–21). Evropeizace v kandidátských zemích by tedy mohla nastat, pokud by bylo splněno několik podmínek. Za prvé, domácí aktéři by měli být nespokojeni s účinností nebo legitimitou stávajících vnitrostátních

podmínek. Za druhé, tito aktéři by měli hledat politická řešení na úrovni EU. Za třetí, pravidla EU musí být vhodná k řešení domácích problémů a pravidla stanovená EU by měla čelit omezenému odporu domácích aktérů (tamtéž).

Evropeizace používá přímé i nepřímé mechanismy. Mezi nepřímé mechanismy evropeizace patří externalizace, která funguje na principu nepřímého ovlivňování nečlenských států, jež kalkulují s nabízenými benefity a případnými náklady na realizaci požadovaných změn. Nepřímé mechanismy jsou ty, ve kterých buď aktéři mimo EU zaujímají aktivní úlohu, nebo pouhá přítomnost EU neúmyslně vytváří vnější účinky. Přímé mechanismy jsou ty, v nichž EU zaujímá proaktivní postoj a záměrně se snaží šířit svůj model a pravidla mimo její hranice. Mezi přímé mechanismy evropeizace se řadí kondicionalita (podmíněnost), kdy EU stanovuje pravidla a pomocí stanovených podmínek je externí aktéři musí splnit, aby získali případné odměny a vyvarovali se možným sankcím (Schimmelfennig 2010: 8-9). Záleží tedy pouze na kandidátském státě, jak se ke kondicionalitě a nabízeným podmínkám postaví.

2.1. Princip kondicionality v Evropské unii

Důraz na vztah mezi členstvím a nutností, aby každý členský stát byl řízen demokraticky, vznikl ve zprávě Birkelbachu, kterou vydal politický výbor Evropského parlamentu. Stanovil podmínky pro případné členství a to, že pouze státy, které na svých územích zaručují skutečně demokratické praktiky a dodržují základní práva a svobody, se mohou stát členy Společenství. Rovněž varoval, že státy, jejichž vlády nemají demokratickou legitimizaci a jejichž lidé se neúčastní vládních rozhodnutí, ať už přímo nebo prostřednictvím plně volených zástupců, nemohou usilovat o přijetí do kruhu Evropského společenství. Od zveřejnění této zprávy se EU podařilo postupně vytvořit dobře fungující mechanismus kondicionality, jehož prostřednictvím se podařilo výrazně ovlivnit transformaci politických režimů v kandidátských zemích (Usul 2014: 44). Díky tomu, že se EU ve všech fázích přistoupení učila více ze svých zkušeností, podařilo se jí zlepšit a zpřísnit své byrokratické struktury, které se zabývají rozšiřováním a normami, jakož i pravidly a postupy, které musí kandidátské země dodržovat, aby se staly právoplatnými členy EU.

Kondicionalita je přímým mechanismem evropeizace, který je založen na manipulaci EU s výpočty nákladů a přínosů jiným aktérům. EU usiluje o šíření svých vládních pravidel tím, že je stanoví jako podmínky, které musí externí aktéři splnit, aby získali odměny a vyvarovali se sankcím z EU (Schimmelfennig 2010: 8). Již od konce Studené

války je patrný trend v rámci rozšiřování Evropského společenství (nyní Evropská unie), který ukazuje na vzájemné sbližování EU se zeměmi třetího světa. Už od počátku Evropská unie (dříve ES) umožňovala navazovat institucionální vazby, nejprve neformálně a poté formálně. Podmínkou však bylo plnění demokratických standardů a lidských práv (Schimmelfennig, Engert, Knobel 2002: 4).

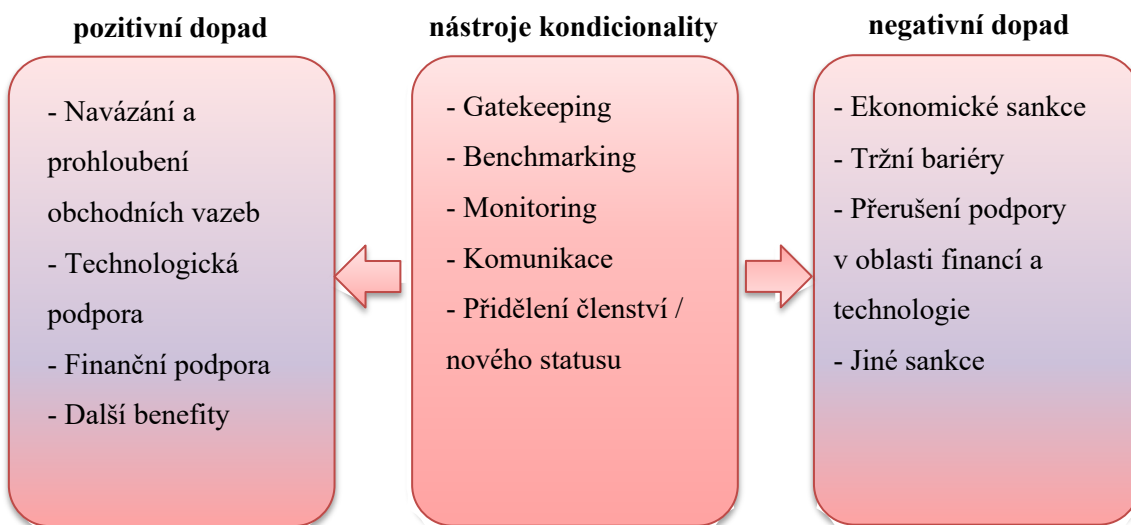
Kondicionalita vstupu do Evropské unie byla zakotvena již do zřizovacích smluv EU. Římské smlouvy stanovily pouze požadavek, aby se členské státy začaly přibližovat evropským hodnotám, Maastrichtská smlouva rozvedla princip kondicionality a Amsterdamskou smlouvou jsou členské státy povinny zastávat nejen společný demokratický politický režim, ale také zásady svobody, právního státu a respektování základních lidských práv a svobod. V Lisabonské smlouvě je pak ještě přidána zmínka o lidské důstojnosti, ochraně menšin a rovnosti. I když byly prvky kondicionality přítomny již v dřívějších rozšiřováních EU, jejich význam byl zdůrazněn až v již zmiňovaných Kodaňských kritériích (Šlosarčík 2014: 46). Princip kondicionality se tedy stal populární již v 90. letech a postupem času se stal jedním z hlavních nástrojů EU.

Členství v EU je podmíněno přísnými mechanismy kondicionality. V praxi používá EU tzv. mechanismus kondicionality (podmíněnosti), který slouží jako prostředek pro definování požadavků a nasměrování kandidátských zemí k dodržování základních evropských standardů v oblasti lidských práv a demokracie. To celé funguje na bázi odměn, které jsou přislíbeny kandidátským zemím, pokud podmínky splní. Proces určování podmínek je charakteristický pro externí politiku EU, v níž EU stanoví pravidla jako podmínky, které musí evropské země splnit, aby odměny od EU získaly. Princip kondicionality tedy následně spočívá v oboustranném jednání mezi EU a kandidátskými zeměmi, kdy nečlenské státy musí splňovat základní podmínky stanovené Evropskou unií (dodržování lidských práv a přijetí demokratických pravidel), za které je EU recipročně odmění ekonomickými výhodami, jako je finanční pomoc, dále smluvní závazky, obchodní dohody, přístup na trh nebo nakonec plné členství (Smith 1997: 1). Kandidátským zemím, které nesplňují kritéria, je odmítnuta pomoc a jsou zároveň odpojeny od různých finančních zdrojů a vynechány z přístupových jednání (Schimmelfennig, Scholtz 2007: 6). Kondicionalita hrála tradičně roli ve vztazích mezi EU a nečlenskými státy včetně států kandidátských. Jakmile kandidátský stát vstoupil do EU, vstupní kondicionalita se vytratila a stát se začal řídit standardními vnitřními unijními pravidly. Nevytratila se však úplně, protože byla nahrazena mechanismy s prvky

kondicionality uvnitř EU. Jejich účelem bylo kompenzovat nedůslednou aplikaci vstupní kondicionality (Šlosarčík 2014: 47–48).

E. McDonagh rozlišuje čtyři nástroje kondicionality. Jako první nástroj uvádí „*gatekeeping*“, jehož podstata spočívá v usměrňování jednotlivých vlád kandidátských zemí v otázce provádění požadovaných reforem a dalšího vyjednávání. Pokud nečlenská země provede úspěšně reformu, dostane se jí ze strany EU různých ekonomických výhod. V opačném případě může na nečlenskou zemi uvalit embargo či clo. V případě, kdy kandidátská země plní požadované podmínky, EU přistoupí na vzájemný dialog ohledně různých partnerských dohod. Pokud kandidátské země neplní požadované podmínky, je jim odepřena finanční pomoc a případné dohody se odsouvají. Druhým nástrojem je „*benchmarking and monitoring*“, který funguje na principu hodnocení dosavadního vývoje nečlenských zemí v oblasti plnění podmínek a jeho výsledkem jsou vydaná opatření a reporty týkající se případných náprav včetně nalezených chyb, které se nacházejí v legislativě nečlenské země. Pokud je vývoj příznivý pro EU a nečlenskou zemi, jejich vzájemné vztahy a dialogy se prohlubují, v opačném případě se vzájemné dohody oddalují. Dalším nástrojem je „*opening of accessions / association negotiations*“, což v praxi znamená klasické zahájení přístupového finálního jednání, případně pokračování v dosavadních jednáních. Posledním nástrojem je „*accession / new association status in an IO*“, který zakončuje sérii všech přístupových jednání a v poslední fázi EU udělí kandidátské zemi plné členství, nebo jí přidělí nový status v rámci vyjednávacích procesů o vstupu do EU (McDonagh 2008: 7).

Tabulka 2 – nástroje kondicionality a její dopady

Zdroj: McDonagh 2008: 7, vlastní zpracování.

V rámci působení kondicionality, jako hlavního nástroje externí politiky EU, lze identifikovat její základní rozdělení a principy, na kterých funguje. Hlavním nástrojem k aplikování podmínek je strategie odměn a sankcí, od něhož se odvíjí základní rozdělení kondicionality na pozitivní a negativní. Pozitivní kondicionalita spočívá v poskytování obchodních výhod vedoucích k ekonomickému a hospodářskému posílení nečlenských zemí. Cílem pozitivní kondicionality je dosažení vzájemné spolupráce ve specifických oblastech (spolupráce na trhu, posílení obchodních vazeb) a v neposlední řadě také dodržení *status quo*. Naproti pozitivní kondicionalitě stojí negativní kondicionalita, která nemůže být rozpoznána tak jednoduše jako pozitivní kondicionalita. Negativní kondicionalita může mít podobu odkladů, sankcí, pozastavení finanční podpory nebo úplného zastavení přístupových jednání (Puente 2004: 57–58). Negativní kondicionalitu EU používá, pokud stát stanovená pravidla neplní (např. porušuje lidská práva). Negativní kondicionalita se ale používá velmi zřídka, EU se snaží používat spíše pozitivní kondicionalitu.

Podle oblastí, na které se EU zaměřuje, můžeme rozdělit vnější politiku EU na dva různé kontexty-demokratická kondicionalita a závazkově-právní (*acquis*) kondicionalita. Demokratická kondicionalita se začala uplatňovat v počátcích transformace postkomunistických zemí střední a východní Evropy a týká se politických principů EU, lidských práv a liberální demokracie. Závazkově-právní (*acquis*) kondicionalita se zabývá specifickými pravidly *acquis communautaire* (v praxi jde o konkrétní právní normy, jež jsou základem evropské integrace) (Schimmelfennig, Sedelmeier 2004: 676–677). Nejaktuálnější analýzy ukazují, že nejdůležitějším faktorem pro evropeizaci kandidátských zemí je právě vysoká důvěryhodnost v členství v EU, spojená s nízkými domácími náklady na přijetí pravidel. Zdá se tedy, že přítomnost přísnějších přístupových kritérií, nižší důvěryhodnost členství, slabší správní kapacita a vyšší domácí politické náklady přispívají k pomalejšímu tempu evropeizace (Džankić, Keil, Kmezić 2019: 17).

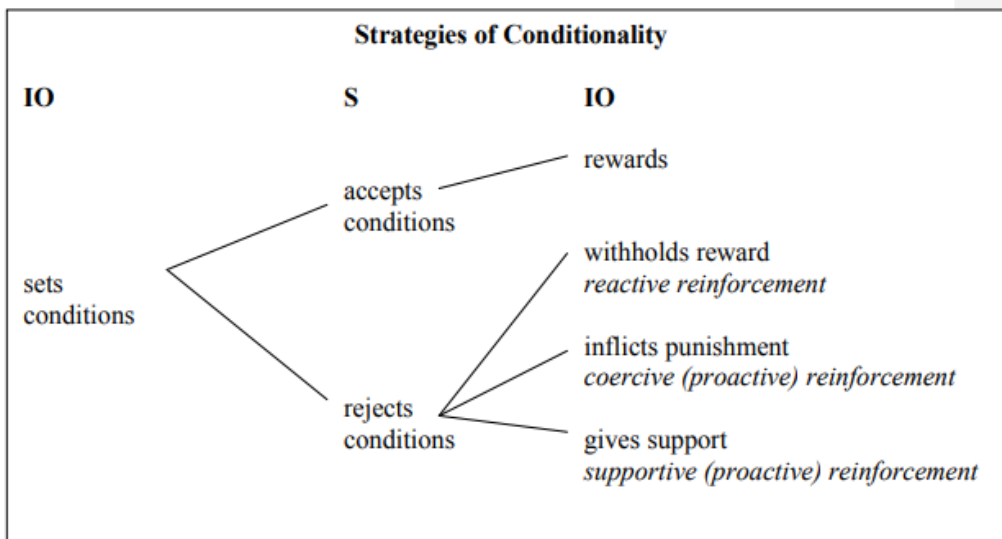
2.2. Demokratická kondicionalita

Demokratická kondicionalita je hlavní strategií EU, která slouží k přiměnění kandidátských zemí, aby dodržovaly základní standardy v oblasti lidských práv a demokracie (Schimmelfennig, Engert, Knobel 2002: 1). Strategie demokratické kondicionality funguje tak, že EU nabízí kandidátskému státu odměnu a stanoví podmínky, které musí stát splnit, aby odměnu obdržel. EU nabízí dva druhy odměn nečlenským zemím: pomoc a institucionální vazby. Nečlenské státy nejvíce oceňují pomoc ve finanční podobě.

Kromě pomoci finanční poskytuje EU nečlenskému státu i větší začleňování na evropský trh s vyhlídkou zisků z obchodu a investic. Další formou pomoci je spoluúčast v rámci rozhodovacích procesů EU. Zmíněné programy pomoci mohou nabývat různých podob a jejich velikost se může pohybovat od prosté obchodní dohody, silných institucionálních vazeb až případně po plné členství (Schimmelfennig, Engert, Knobel 2002: 2).

Pokud jsou stanovené podmínky EU vyhovující, stát má možnost podmínky buď přijmout a splnit je, nebo podmínky odmítnout a tím nezískat odměny. Rozhodnutí státu závisí převážně na costs-benefits, pokud benefits převažují nad costs, stát podmínky přijme. Naopak pokud costs převažují nad benefits, stát stanovené podmínky odmítá a poté EU rozhoduje třemi možnými způsoby (Schimmelfennig, Engert, Knobel 2002: 2). Prvním způsobem a zároveň hlavním mechanismem demokratické kondicionality, který EU používá, je tzv. „reactive reinforcement“. Podle strategie „reactvie reinforcement“ EU pouze reaguje na plnění nebo neplnění podmínek tím, že uděluje nebo neuděluje odměny. Za případné neplnění podmínek v tomto případě EU potenciální členský stát netrestá. Druhým způsobem je tzv. „coercive (proactive) reinforcement“. Na rozdíl od předešlé strategie, kdy EU nečlenské státy za nesplnění podmínek netrestala, strategie „coercive (proactive) reinforcement“ funguje na principu donucování, a to formou trestu za nesplnění podmínek. Nečlenské státy jsou nuceny kalkulovat s případnými náklady, které plynou z trestu od EU. Pokud jsou teoretické náklady vyvozené z trestu od EU vyšší než náklady z přijetí stanovených podmínek, nečlenská země se podvolí a podmínky stanovené EU přijme. Třetím způsobem, který demokratická kondicionalita používá, je „supportive (proactive) reinforcement“. V rámci této strategie se EU pokouší pomoci kandidátským zemím, u kterých jsou náklady plynoucí z přijetí podmínek příliš vysoké. Konkrétně jde o pomoc, která má za cíl snížit náklady kandidátských zemí a přimět je, aby využily pomoci a vyhovující podmínky přijaly (Schimmelfennig, Engert, Knobel 2002: 3).

Obrázek 1- strategie kondicionality

Zdroj: Schimmelfennig, Engert, Knobel 2002: 3.

2.3. Acquis kondicionalita

Podmínky *acquis* se týkají zvláštních pravidel *acquis communautaire*. Termín *acquis communautaire* označuje souhrn zákonů a uzákonění, přijatých během jednotlivých fází evropské integrace a vytváření společného trhu. Používá se především ve vztahu k zemím, které jsou nově přijímány jako členové EU. *Acquis communautaire* je v EU velmi důležitým konceptem. Zahrnuje všechny smlouvy, právní předpisy EU, mezinárodní dohody, normy, soudní rozsudky a ustanovení o základních právech. Všechny členské státy a jejich občané se musí řídit *acquis* a všechny kandidátské země musí *acquis* přijmout, aby se staly členy EU. Je těžké definovat celé *acquis*, lze je však popsat jako souhrn právních předpisů Evropské unie platných v EU. Přijetí a implementace *acquis* jsou základem přístupových jednání pro nové členské státy. Různé oblasti, pro které jsou potřebné změny, aby byly splněny podmínky přistoupení, se nazývají kapitoly *acquis*. Kandidátské členské státy jsou povinny přizpůsobit své právní a institucionální infrastruktury a uvést své vnitrostátní právní předpisy do souladu s právními předpisy EU v oblastech různých kapitol (en.euabc 2019).

Podmínky ve specifických oblastech politiky, které jsou začleněny do *acquis communautaire*, ovlivňují politický systém méně než podmínky demokratické kondicionality. V průběhu *acquis* kondicionality tedy již není otázkou, zda vláda přijme pravidla EU, ale spíše v jakém tempu. Nejúčinnějším faktorem pro přijetí pravidel *acquis* nejsou domácí náklady, jelikož je nepravděpodobné, že by náklady byly příliš vysoké, ale

spíše vysoká důvěryhodnost kondicionality EU. Studie ukazují, že klíčovou podmínkou úspěchu přijetí pravidel EU je, zda EU stanoví pravidla pro země s důvěryhodnou perspektivou členství. Právě ona vize a perspektiva členství hraje klíčovou roli v úspěchu kondicionality a připojení kandidátské země do EU. Pokud kandidátská země bude vnímat případné připojení po splnění zadaných podmínek jako reálné a dosažitelné, je vyšší pravděpodobnost konečného úspěchu (Schimmelfennig, Sedelmeier 2004: 679–680).

3. Politický systém Turecka

V průběhu let byla několikrát upravována turecká ústava kvůli přibližování Turecka směrem k EU. Poslední ústavní změny byly provedeny v referendu v roce 2017, jelikož nedostaly v parlamentu potřebnou 2/3 většinu hlasů. Referendum se týkalo otázky, zda přijmout nebo nepřijmout 18 změn turecké ústavy, které navrhla vládní strana AKP. Konalo se 16. 4. 2017 a jeho výsledek činil 51 % pro „ano“ (theguardian 2017).

Podle nového systému je Turecká republika od roku 2018 prezidentská zastupitelská demokracie a v současné době je pouze formálně sekulárním politickým systémem. Vláda je rozdělena do tří mocí: výkonné, zákonodárné a soudní. Zákonodárnou moc reprezentuje jednokomorový parlament (Velké národní shromáždění) skládající se nově z 600 poslanců, kteří jsou voleni po dobu 5 let. Parlamentní volby se konají zároveň s volbami prezidentskými každých pět let. V čele státu stojí prezident volený na 5 let, kterému od roku 2018 náleží kromě funkce reprezentativní i výkonná moc. Další změnou je, že je prezident volen na dvě funkční volební období a získal také větší pravomoci a může být součástí politické strany, což výrazně přibližuje a spojuje teoretické propojení exekutivy a legislativy, pokud by z vládní vítězné strany pocházel i úspěšný prezidentský kandidát. Prezident také získal větší kontrolu nad Nejvyšší radou soudců a státních zástupců. Dle nové ústavní změny může být také prezident trestně stíhán, k čemuž je potřeba 301 poslaneckých podpisů. Nově zavedený systém ale pravděpodobnost, že bude prezident obviněn, znemožňuje. Pokud většinu v parlamentu tvoří strana, z níž prezident pochází, není pravděpodobné, že by byla získána potřebná 2/3 většina. V referendu byl také zrušen post premiéra a nahradil ho druhý nejvyšší úřad – post viceprezidenta (aljazeera 2017).

Každá politická strana, která chce být úspěšná v parlamentních volbách, musí získat minimálně 10 % volebních hlasů. Současný turecký politický systém tvoří po volbách,

kteře se odehrály 24. 6. 2018, 5 politických stran (AKP, CHP, HDP, MHP, İyi Party) (trtworld2018).

3.1. Demokracie v Turecku

Z teoretického hlediska je demokracie politický systém založený na svobodných a spravedlivých volbách, aktivní účasti občanů v politice a občanském životě, na ochraně lidských práv všech občanů a na právním řádě, v němž se zákony vztahují stejně na všechny občany. Demokracie je prostředkem pro lid, v němž si sami vybírají své představitele, kteří jsou zodpovědní za jejich politiku a výkon v dané funkci. Zvolení zástupci by měli naslouchat lidem a reagovat na jejich potřeby a návrhy. V demokracii má každý občan svá práva, která mu nikdo nemůže odeprít – svobodu slova, projevu, náboženského vyznání, svobodně se sdružovat, svobodně volit atd. Zákony jsou spravedlivě a nestranně prosazovány soudy, žádný vládní úředník nesmí zákony porušovat. Mučení a kruté nelidské zacházení jsou naprosto zakázané. Má-li demokracie fungovat, musí se občané nejen účastnit politického života a uplatňovat svá práva, ale musí také dodržovat určité zásady a pravidla demokratického chování. Každý občan musí respektovat práva svých spoluobčanů a nikdo by neměl odsoudit svého politického oponenta jen proto, že má jiné názory. Demokracie vyžaduje kompromisy a skupiny s různými zájmy a názory musí být ochotny k nim přistoupit (Nelson 2016: 86–88).

Teorie demokracie se dělí na různé typy systémů, demokratické politické systémy lze obecně rozlišit na parlamentní a prezidentské. Turecká demokracie je prezidentský systém, v němž legislativa a exekutiva jsou důsledně odděleny (Hloušek, Kopeček eds. 2007: 193). Sartori definuje tři základní znaky pro prezidentské systémy. Prvním kritériem je přímá nebo jakoby přímá všelidová volba hlavy státu na stanovené volební období. Toto kritérium je nezbytnou definující podmínkou, avšak není postačující. Druhým definičním kritériem je, že v prezidentských systémech se vláda (exekutiva) nejmenuje, ani nerozpouští na základě hlasování v parlamentu. Třetím kritériem je, že prezident řídí exekutivu, je tedy propojena funkce hlavy státu s funkcí předsedy vlády (Sartori 2001: 93-94). V této souvislosti lze hovořit o tzv. monistické exekutivě (exekutivní funkce řídí jedna osoba – prezident) (Hloušek, Kopeček eds. 2007: 193). Politický systém je tedy prezidentský, jestliže hlava státu vzejde z všelidových voleb, nemůže být během předem stanoveného období odvolán parlamentem a stojí v čele vlády, kterou jmenuje (Sartori 2001: 95). Pokud jsou všechny tyto tři podmínky splněny, jedná se o prezidentský systém.

Celé 19. a 20. století probíhal v Turecku proces demokratizace se snahou přiblížit Turecko více na západ. Demokracie v Turecku se však v roce 2003 se zvolením Recepta Tayyipa Erdoğanova premiérem začala měnit a Erdoğan se stal tvůrcem současné turecké demokracie. V roce 2017 proběhlo referendum, které přineslo následující změny: parlamentní systém se mění na prezidentský systém, je zrušena funkce premiéra a nahrazena postem viceprezidenta, prezident nově může jmenovat ministry, vyhlásit stav nouze a zasahovat do soudního systému. Těmito změnami prezident ovládl výkonnou, zákonodárnou i soudní moc, a právě rozdělení a vzájemná kontrola těchto tří mocí je základem demokracie. Co je s demokratickým systémem neslučitelné je to, že má v tureckých politických stranách velkou moc jejich vůdce, který kontroluje Nejvyšší radu soudců a prokurátorů a nemá ani protiváhu v místní samosprávě (ihned 2017).

Lidská práva v Turecku jsou terčem kritiky, především pak porušování svobody slova, trest smrti a podmínky ve věznicích. Stav lidských práv v Turecku je významnou překážkou členství Turecka v EU. Porušování lidských práv beztrestně pokračuje obzvláště v kurdské oblasti. Během posledních dvou let prudce klesla svoboda projevu, bylo zatčeno 118 novinářů, trvale zrušeno 184 zpravodajských organizací a prudce roste i cenzura na internetu. Zvyšuje se také počet případů mučení a špatného zacházení s vězni ve vazbách (amnesty 2016).

Analytická část

4. Premiérské období Recepta Tayyipa Erdoğan

Recep Tayyip Erdoğan působil jako premiér Turecka v letech 2003–2014. Jako jediný turecký politik dokázal vyhrát třikrát po sobě parlamentní volby, a stal se tak třikrát po sobě premiérem Turecka. Mezi těmito lety, v nichž Erdoğan působil jako turecký premiér, vyjednala Evropská unie s Tureckem mnoho zásadních dohod.

4.1. Přístupová jednání v letech 2003–2014

Turecku byl status kandidátské země přiznán již v prosinci v roce 1999 na summitu EU v Helsinkách². EU na summitu Turecku nabídla jasné vyhlídky na členství za podmínky, že Turecko splní kodaňská kritéria. Většina tureckých elit, které usilují o členství v EU z důvodů výhod, které nabízí v oblasti bezpečnosti, blahobytu a civilizačních otázek, vnímala helsinské rozhodnutí a následný související vývoj jako skutečný podnět k provedení významných právních a politických reforem. V dubnu 2001 Rada EU schválila tzv. přístupové partnerství³ mezi EU a Tureckem, které vedlo zemi k přípravám na přistoupení do EU. Přístupové partnerství bylo vypracováno v roce 2001, ale v letech 2003, 2006 a 2008 bylo revidováno. Cílem přístupového partnerství je zahrnout do jednoho právního rámce prioritní oblasti, v nichž je potřeba provést nutné reformy (eur-lex.europa 2008). Díky přijetí dokumentu o Partnerství mohlo Turecko obdržet první finanční prostředky z unijního předvstupního nástroje. Finanční pomoc EU plánovaná pro Turecko od roku 2007 do roku 2020 prostřednictvím nástroje předvstupní pomoci (NPP)⁴ činí více než 9 miliard EUR (přes 230 miliard korun). Evropský účetní dvůr se zaměřil především na prostředky na podporu právního státu, správy věcí veřejných a lidských zdrojů. Na tuto oblast bylo vyčleněno 3,8 miliard EUR (eca.europa 2018). Turecko jako kandidátská země využívá finančních prostředků EU prostřednictvím NPP, v období

---

² Helsinský summit v roce 1999 ve vztazích mezi EU a Tureckem představoval skutečný předěl a stal se katalyzátorem velkých změn.

³ Přístupové partnerství se vyvíjí podle dosaženého pokroku a očekávaných úkolů země, která se připravuje na vstup do EU (Eur-lex.europa 2013).

⁴ NPP – nástroj předvstupní pomoci nabízí pomoc zemím, které zahájily jednání o vstupu do EU na období 2007-2013. NPP má být pružný nástroj, který poskytuje pomoc v závislosti na pokroku, kterého země dosáhly. Jeho cílem je především podpora úsilí o posílení demokratických institucí a právního státu, dodržování lidských práv a základních svobod atd. Pomoc v rámci NPP může mít mimo jiné následující formy: investice, veřejné zakázky, rozpočtová podpora. Provádění NPP také obsahuje doložku o pozastavení pomoci. Tato doložka platí pro všechny přijímané země, které nedodržují zásady demokracie, právního státu a lidských práv. (eur-lex.europa 2013)

2007–2013 získalo Turecko 4 795 milionů EUR na politické reformy a socioekonomický rozvoj.

V roce 2003 schválil turecký parlament zákon omezující moc armády v zemi. O rok později ratifikoval turecký parlament reformu trestního zákoníku, čímž Turecko dalo Evropské unii jasný signál, že členství v Evropské unii myslí opravdu vážně. Toto jednání však bylo zablokováno řadou poslanců z vládní strany AKP, neboť usilovali o zařazení článku týkajícího se trestání manželské nevěry. Obraz Turecka se snažil v Unii vylepšit turecký premiér Recep Tayyip Erdoğan, který přislíbil, že nový trestní zákoník nebude obsahovat žádný článek o trestnosti manželské nevěry. V roce 2005 byl mimo jiné podepsán protokol, jímž Ankara rozšířila dohodu o celní unii⁵ s Evropskou unií na deset nových členů. Připojila k němu však prohlášení, že podpis dohody neznamena uznání Kyperské republiky. V roce 2005 otevřela EU přístupové rozhovory s Tureckem poté, co se ministři zahraničí členských zemí dohodli na vyjednávacím rámci (euractiv 2019). Přístupové rozhovory byly zahájeny na základě toho, že Turecko dostatečně splňovalo politická kritéria stanovená na zasedání Evropské rady v Kodani v roce 1993. Kodaňská kritéria EU používá jako prostředek ke snížení nákladů, nicméně ani tak není možné udržet náklady na nulové úrovni. EU očekávala, že Turecko bude nadále pokračovat v procesu reform a bude usilovat o další zlepšení dodržování zásad svobody, demokracie, právního státu a dodržování lidských práv a základních svobod. Dále očekávala, že bude Turecko provádět opatření v boji proti mučení, svobody projevu, náboženského vyznání, práv žen a menšin. Pokud výše zmíněné požadavky bude Turecko dodržovat, bude EU pokračovat v intenzivním politickém dialogu. V případě vážného a přetrvávajícího porušování zásad svobody, demokracie, dodržování lidských práv a základních svobod, na nichž je založena EU, budou zastavena přístupová jednání (ec.europa.eu 2005). V roce 2005 Komise zahájila tzv. screening (proces analytického porovnávání tureckých právních předpisů s předpisy EU). K uzavření každé kapitoly je třeba podpis každé členské země EU. V roce 2006 EU rozhodla, že přístupová jednání budou probíhat ve 35 kapitolách. K uzavření každé kapitoly je třeba nutný souhlas všech členských států (euractiv 2019). V listopadu zveřejnila Komise zprávu, ve které označila Turecko za fungující tržní ekonomiku, nicméně proces potřebných politických reform, které jsou pro vstup do EU nezbytné se zpomalil a stále častějším tématem se stávala

---

⁵ Dohoda o celní unii mezi Tureckem a EU byla podepsána v roce 1995, v roce 1996 vstoupila v platnost.

problematika Kypru⁶. Zpráva vydaná Evropskou komisí byla velmi kritická k vyjednávacímu stavu s Tureckem, především pak kvůli nespokojenosti s vývojem v oblastech svobody vyjadřování, práv menšin a násilí na ženách. Rada ministrů zahraničí se rozhodla pozastavit rozhovory s Tureckem v osmi kapitolách (volný pohyb zboží, právo usazování a volný pohyb služeb, finanční služby, zemědělství a rozvoj venkova, rybolov, doprava, celní unie a vnější vztahy). Rok 2007 znamenal pro Turecko velký posun v dosavadních přístupových jednáních. EU v březnu zahájila jednání o kapitole podnikání a průmyslu a byly otevřeny další dvě kapitoly – finanční kontrola a statistika. Také byla zahájena jednání o kapitolách transevropská síť a zdraví a ochrana spotřebitelů. Na konci roku 2007 byla zveřejněna zpráva Evropské komise, v níž Komise Turecko chválila za průběh parlamentních a prezidentských voleb, které proběhly demokraticky. Také Komise apelovala na Ankaru, aby reformy urychlila. V roce 2008 byla zahájena jednání o právu duševního vlastnictví a právu společností a daním. Avšak v usnesení o pokroku Turecka v roce 2008 se poslanci vyjádřili o skutečnosti, že Turecko již po dobu tří let neustále zpomaluje reformní proces. V roce 2009 bylo zahájeno jednání o kapitole, která se věnuje životnímu prostředí (euractiv 2019). V roce 2010 byla zahájena jednání o kapitole 12, která představuje bezpečnost potravin, veterinární a fytosanitární politiku. V roce 2010 Turecko přijalo řadu ústavních změn, jež vedly ke změnám v soudnictví a omezení pravomocí armády. Podle premiéra Erdoğanova šlo o milník demokracie a země překročila historický práh k pokročilé demokracii a vládě práva (novinky 2010). Nadále však bylo Turecko kritizováno za porušování svobody projevu a slova. V roce 2013 vydala Evropská komise každoroční zprávu o pokroku kandidátských zemí EU, v níž uvádí, že Turecko při provádění reform došlo k významnému pokroku. Zároveň však upozorňovala na nedostatky v oblasti základních lidských práv a svobod. Ke konci roku 2013 byl zahájen dialog o vízové liberalizaci pro turecké občany cestující do EU. Zároveň byla podepsána dohoda o navrácení migrantů, kteří přišli do EU přes Turecko nelegálním způsobem (euractiv 2019). V roce 2014 předložila Komise hodnotící zprávu o vízové liberalizaci. Komise chválila turecký pokrok, ale zároveň předložila řadu dalších kroků, které musí Turecko splnit – např. lepší řešení migrační krize, efektivnější kontrolu hranic, větší pohraniční spolupráci s členskými státy EU atd. (euractiv 2019).

V rámci Nástroje předvstupní pomoci získalo Turecko od EU v letech 2007–2013 4,6 miliard EUR. Z toho bylo vyčleněno 1,6 miliard EUR na pomoc při přechodu a budování

---

⁶ Turecko-kyperský spor je spor, který trvá od roku 1974, kdy turecké jednotky obsadily severní část ostrova a byl tak rozdělen na 2 linie.

institucí, na regionální a přeshraniční spolupráci bylo vyhrazeno 7 mil. EUR, na regionální rozvoj 1,6 miliard EUR, na rozvoj venkova 873 mil. EUR a na rozvoj lidských zdrojů 455 mil. EUR. V tomto období byly nabídky ze strany EU pro Turecko výhodné, bylo otevřeno 12 kapitol, avšak tempo přístupových jednání bylo pomalé.

4.2. Ekonomické faktory mezi lety 2003–2014

Léta 2003–2014 se dají charakterizovat jako éra hlubokých posunů v sociální, politické a ekonomické sféře Turecké republiky. V těchto letech došlo k vzestupu Strany spravedlnosti a rozvoje (AKP), která od roku 2002 tvoří většinovou vládu. Strana AKP začala opouštět svůj populistický diskurz a obrátila se k plnému přijetí neoliberalních politik. AKP se tak stala symbolem politických a ekonomických reforem v Turecku, které vedly k otevření přístupových jednání s EU v roce 2005 (Yeldan, Ünüvar 2015: 1).

Jak ukazují data z let 2003–2014, Evropská unie je pro Turecko zásadním ekonomickým partnerem. Významně vzájemný obchod mezi EU⁷ a Tureckem posílila dohoda o vytvoření Celní unie, která vstoupila v platnost 31.12.1995. Vedle toho podepsalo Turecko (1992) dohodu o volném obchodu s Evropským společenstvím volného obchodu (EFTA). Celní unie podpořila sladění Turecka s technickými prvky *acquis*, podpořila vertikální integraci tureckých firem do evropských výrobních sítí a podpořila modernizaci celní správy Turecka. V rámci celní unie přijalo Turecko společný vnější sazebník EU pro většinu průmyslových a zemědělských produktů. Probíhající jednání o přistoupení navíc poskytla rámec, na jehož základě bylo Turecko schopné provádět ekonomické reformy (avrupa.info.tr 2019). V průběhu těchto let se turecká ekonomika spojovala s EU čím dál více.

Teritoriální skladba vykazuje setrvalý podíl zemí EU v tureckém zahraničním obchodě. Pro Turecko je EU největším exportním trhem a zároveň i nejdůležitějším importérem. Turecký export mezi lety 2003–2006 stál především na pěti zemích – 1. Německu, 2. Velké Británii, 3. Itálii, 4. Spojených státech a 5. Francii. V letech 2003–2006 bylo z hlediska exportu hlavním partnerem Turecka Německo, přičemž 11,32 %–15,84 % z celkového exportu Turecka mířilo právě do Německa. Za období 2003–2006 Turecko nejvíce vyváželo do Německa textil, který tvořil téměř polovinu veškerého vyváženého zboží do Německa, dále stroje (součástky do motoru), monitory, dopravní prostředky (auta, autobusy, části vozidel), potraviny (ovoce, zelenina, ořechy) a kov

---

⁷ V roce 1995 fungovala Evropská unie ještě pod názvem Evropské společenství.

(hliníkové součástky) (atlas.media.mit.edu 2019). Druhým největším exportním partnerem Turecka v letech 2003–2006 byla Velká Británie. Z celkového exportu Turecka cílilo průměrně 8,14 % exportu do Velké Británie. Turecko do Velké Británie vyváželo v první řadě přibližně 44 % textilu, dále stroje (chladničky, elektrické ohřívače), dopravní prostředky (dodávky), kovy (železné trubky), potraviny (gropy, citrusy) a sklo (wits.worldbank.org 2019). Třetím největším exportním partnerem Turecka v letech 2003–2006 byla Itálie. Z celkového exportu Turecka směřovalo do Itálie průměrně 7,41 % exportu. Turecko do Itálie vyváželo zejména dopravní prostředky (auta, traktory), textil, stroje (částky do motoru), monitory, kovy (železné tyče, surové železo) a nerostné suroviny (cement) (atlas.media.mit.edu 2019). Čtvrtým největším partnerem z hlediska exportu, jako jediná neevropská země, byly mezi lety 2003–2006 Spojené státy, přičemž průměrně 7,05 % z celkového exportu Turecka mířilo právě do Spojených států. Turecko do Spojených států vyváželo v první řadě textil, šperky, stavební kameny, dopravní prostředky (letadla, helikoptéry, traktory) a kovy (tamtéž). Posledním pátým největším exportním partnerem Turecka byla mezi lety 2003–2006 Francie. Turecký export do Francie činil přibližně 5,58 % z celkového exportu Turecka. Turecko do Francie vyváželo hlavně textil, dopravní prostředky (auta), stroje (chladničky), ovoce, kovy a čerstvý tabák (wits.worldbank.org 2019). Celkově v rozmezí let 2003–2006 mířilo průměrně 65,5 % z celkového exportovaného zboží Turecka do Evropy a cca 17 % do Asie. Mezi lety 2006–2014 docházelo mezi 5 největšími exportními cílovými zeměmi ke změnám, například v roce 2007 zaujmul Rusko 5. pozici, v roce 2008 byly 3. největším exportním partnerem Spojené arabské emiráty, v roce 2009–2010 zaujal 5. místo Irák, nicméně Německo zaujímal i nadále první pozici a export do evropských zemí činil stále průměrně 55,4 % celkového exportu Turecka.

Silnou obchodní vazbu mezi Tureckem a EU dále hrají přímé zahraniční investice. Státy Evropské unie se řadí mezi největší přímé investory Turecka. Vzhledem ke své geografické poloze, relativně levné pracovní síle, přírodním zdrojům a potenciálu regionálního trhu s přesahem na třetí trhy, nabízí Turecko zahraničním podnikatelům zajímavé podmínky. Zájem zahraničních investorů o investice v Turecku byl zaznamenán především po zahájení přístupových rozhovorů s EU, jelikož se zvýšila atraktivita tureckého regionu pro potenciální investory (businessinfo 2018). V roce 2003 byla přijata zásadní reforma, která přinesla řadu usnadnění, jako například odstranění restrikcí, dále stanovuje minimální kapitálový limit, povoluje soukromé vlastnictví atd. Turecko také získalo zahraniční investory díky zvýšenému očekávání, že se v blízkých letech stane

členem EU. V letech 2003–2014 se zahraniční investoři rozhodli nejvíce investovat do finančního sektoru – bankovníctví, pojišťovnictví, což tvoří cca 37 % investic. Dalším atraktivním sektorem byl pro zahraniční investory trh s mobilními telefony, který se blížil 10 % celkových přímých investic. Sektor stavebnictví a nemovitostí přilákal téměř 5 % cizinců. Ostatní sektory, jako je doprava, zdravotnictví a další služby, odpovídaly podílu 62,5 % přímých investic (hurriyetdailynews 2019). Mezi lety 2003–2014 patřilo mezi 5 největších investorů především Nizozemsko, Německo, Francie, Velká Británie a Finsko. Nejvyšší hodnoty dosáhly přímé zahraniční investice v roce 2007. Od roku 2009 lze mezi hlavní investory zařadit i Lucembursko, Rakousko a Španělsko. Mezi lety 2003–2014 tvořily největší podíl přímých zahraničních investic do Turecka investice evropských zemí a to 992,295 milionů USD. Příliv přímých zahraničních investic měl v tomto období stoupající tendenci, měnilo se pouze pořadí hlavních investičních partnerů.

Z hlediska mezinárodního obchodu, ve kterém se angažuje Turecko, je nejdůležitějším partnerem EU a její některé členské země, především pak Německo, do kterého směřuje nejvíce exportovaného zboží z Turecka. Tento trend, kdy nejvíce exportu směřovalo na území EU, byl narušen až v roce 2008, ve kterém Turecko vyvezlo zboží do Spojených arabských emirátů v hodnotě, která zařadila SAE na třetí příčku největších exportních partnerů. Obecně však platí a lze konstatovat, že nejvýznamnějšími obchodními partnery jsou země z evropského kontinentu, do kterých mířilo téměř 66 % veškerého exportu.

4.3. Politické faktory v letech 2003–2014

Strana AKP byla založena v roce 2001 islámskými aktivisty. Poté, co se v roce 2002 dostala k moci, spustila soubor liberálních reforem, což představovalo osvěžující změnu od zvyku státu diktovat masám kolektivní zájmy. První volební období AKP je označováno jako „tichá revoluce“, což označuje snahu splnit politická kritéria nezbytná pro členství v EU. Předsedou strany AKP se stal Erdoğan až v roce 2003, jelikož měl předtím zákaz politických aktivit. Po nástupu Erdoğanova proběhla řada reforem, které zásadně transformovaly politické, právní a institucionální struktury a lidská práva a práva menšin byla posílena. Hlavní prioritou a programem strany se stala demokracie a rozvoj a ústředním tématem strany AKP bylo členství v EU. AKP je ve svém prvním období vládnutí (2002–2007) považována za stranu, která dokázala prosadit demokratické

reformy a díky níž došlo ke splnění Kodaňských kritérií. Tak jak se vládě dařilo první tři roky vlády, v roce 2006 se přiblížení k EU začalo zpomalovat kvůli Kyperské otázce.

Ve volbách v roce 2007 opět zvítězila strana AKP a Erdoğan byl po druhé zvolen předsedou strany. Druhá vláda (2007–2011) se i nadále zavázala k plnění dalších reforem a Erdoğan slíbil pokračovat ve své reformní agendě a snaže přistoupit k EU (akparti.org 2019). Na konci roku 2010 však ani jedna strana nebyla spokojená s rychlostí reforem. Na konci druhého volebního období AKP se vzhledem k pomalému tempu reforem vyskytla otázka, na kolik je členství v EU prioritou současné vlády.

V roce 2011 se konaly parlamentní volby, v nichž potřetí v řadě zvítězila strana AKP a do čela strany byl opět zvolen Erdoğan. Ačkoliv strana AKP provedla mnoho politických reforem, ve třetím období vlády začala provádět kroky směrem zpět k omezování svobod a koncentrace moci v rukou AKP se začala jevit jako problém. Občané tak začali mít obavy, zda AKP nemá v úmyslu jiné zájmy, než je demokratizace, kterou prezentovala jako jeden z cílů na začátku svého vládnutí. V roce 2013 se v Turecku konaly protesty a demonstrace proti politice premiéra Erdoğan a AKP. Mezi lety 2011–2015 se AKP stala autoritativnější a vstup Turecka do EU již nebyl její prioritou.

Je těžké určit typický elektorát voličů AKP, jelikož stranu AKP volí liberálové, muslimové, křesťané, ateisté, levicově orientovaní voliči i pravicově orientovaní voliči. Ačkoliv AKP představuje z hlediska politické pozice pravici, je mnohem populárnější mezi nízko příjmovými skupinami. Analýzy ukazují, že AKP přirozeně sbírá 20 % svých hlasů od konzervativních lidí, kteří jsou méně vzdělaní a patří mezi nízko příjmové skupiny. 67 % voličů AKP má základní vzdělání, a to je důvod, proč je AKP tak dlouho u moci. Pouze 8 % z celkové populace Turecka má vysokoškolské vzdělání. Voliči AKP jsou tedy většinou nevzdělaní lidé, kteří nečtou noviny ani knihy a informace získávají pouze sledováním kanálů AKP, které jsou plné propagandy (wilsoncenter 2017). Ovšem díky krokům AKP v oblasti zbraní, energií, zemědělských a průmyslových výrobků, přitahují lidi z různých prostředí. Revoluční kroky AKP v obchodní a průmyslové sféře jsou populární i mezi obchodní třídou.

Hlavní opoziční stranou vůči AKP je Republikánská lidová strana (CHP), nejstarší strana v zemi, která se profiluje jako moderní sociálně demokraticky orientovaná strana. Mezi voliči CHP dominují především dělníci, akademici, byrokraté a vysokoškolsky vzdělaní lidé, tj. střední a vyšší třída. Hlavními cíli CHP je sociální demokracie, svoboda, rovnost a solidarita. K Evropské unii se strana CHP staví kladně a zastává názor, že EU

by Turecku přinesla dynamickou ekonomiku, bezpečnost a mladistvou sílu. Stranu AKP kritizuje CHP především kvůli autoritářskému vládnutí a způsobu vládnutí pomocí hrozeb a vydírání.

Jak již bylo zmíněno, oproti předchozím letem se AKP mezi lety 2011–2015 stala autoritativnější a vstup Turecka do EU již nebyl její prioritou. Existoval zde reálný předpoklad, že svým postojem k evropské integraci ztratí voliče a ti přejdou k nějaké relevantnější opozici, která by lépe reflektovala jejich postoje k EU. Nicméně i přes změny postojů strany AKP, se její elektorát příliš neměnil a AKP se tedy nemusela obávat měnit své postoje k EU.

5. Prezidentské období Recepta Tayyipa Erdoğana

Recep Tayyip Erdoğan je prezidentem Turecké republiky od roku 2014 až po současnost. V roce 2018 se v Turecku konaly druhé přímé prezidentské volby, v nichž Erdoğan obhájil svůj mandát již v prvním kole a získal 52,59 % platných hlasů. V souběžných parlamentních volbách zvítězila i Erdoğanova islámská Strana spravedlnosti a rozvoje se ziskem 42,5 % (dailysabah 2019). Oproti období, v němž působil Erdoğan jako turecký premiér, se v jeho prezidentském období vztahy mezi EU a Tureckem značně zhoršily a přístupová jednání nijak nepokročují.

5.1. Přístupová jednání v letech 2014–2019

V roce 2015 byl představen tzv. akční plán mezi EU a Tureckem, jehož náplní byl společný postup obou stran při řešení migrační krize. Opatření zahrnovala například plán na zlepšení kontroly tureckých hranic. V roce 2015 vydala Komise hodnotící zprávu o tureckých pokrocích v přístupových jednáních. Komise byla velmi kritická, a to především kvůli omezování lidských práv a nezávislému soudnictví v zemi. Koncem roku 2015 se v Bruselu konal summit EU-Turecko. Lídři EU společně s tureckým premiérem Ahmetem Davutogluem stvrdili deklaraci o vzájemné spolupráci, která má omezit příliv migrantů do Evropy. Turecko se zde zavázalo k přísnější kontrole svých hranic. EU Turecku naopak přislíbila urychlení liberalizace vízové politiky a otevření členství Turecka v EU. Na základě této dohody má EU Ankaře do dvou let poskytnout tři miliardy EUR, díky nimž má zlepšit péči o uprchlíky na svém území. V roce 2016 se konal mimořádný summit EU, na němž Turecko představilo vlastní plán na řešení migrační krize. Lídři se dohodli, že bude do Turecka navrácen každý uprchlík, který do Řecka přijde nelegálně. Turecko si na oplátku za pomoc při řešení migrační krize řekla o vízovou

liberalizaci pro turecké občany, o otevření dalších kapitol přístupových jednání do EU a navýšení finanční pomoci. V rámci dohody slíbil Brusel Ankaře šest miliard EUR na pomoc žadatelům o azyl (worldview.stratfor 2019). V červnu 2016 byla otevřena 16. kapitola, která se týká finančních a rozpočtových ustanovení. V červenci 2016 proběhl v Turecku pokus o vojenský převrat s cílem sesadit prezidenta Erdoğana. Po nepovedeném puči prezident Erdoğan a jeho vládní strana AKP začali provádět personální čistky ve státních institucích a to, co následovalo, potvrdilo neliberální obrat v turecké politice. Evropský parlament toto jednání odsoudil společně s omezováním svobody slova, zatýkáním opozičních politiků a novinářů a úvahami o znovuzavedení trestu smrti. Kvůli výše uvedeným důvodům doporučil Evropský parlament Komisi pozastavení jednání o vstupu Turecka do EU. Na konci roku 2016 vydala Komise hodnotící zprávu o pokroku Turecka v rámci přístupových jednání. Turecko bylo ostře kritizováno kvůli červencovému puči, porušování lidských práv atd. Dne 13. 12. 2016 se Evropská rada rozhodla, že již neotevře žádné další kapitoly, vzhledem k autoritářské vládě prezidenta Erdoğana. V roce 2017 chtěl Evropský parlament Turecku snížit příspěvky pro rok 2018 o 80 miliard EUR ročně. V tom samém roce se také konalo turecké ústavní referendum, pro jehož schválení se vyslovilo 51 % občanů, parlamentní systém byl nahrazen prezidentským systémem a turecký prezident získal větší kontrolu nad Nejvyšší radou soudců a státních zástupců. V květnu 2017 přijel Erdoğan na návštěvu do Bruselu. EU Turecku předložila roční harmonogram k opětovanému nastartování vzájemných vztahů. Předseda Evropské rady Donald Tusk v říjnu 2017 prohlásil, že si EU chce do Ankary nechat dveře otevřené, avšak stávající realita v Turecku to stěžuje (idnes 2017). V květnu 2018 předložila Evropská komise návrh o podobě víceletého finančního rámce EU, v němž vynechala Turecko. 26. 6. 2018 Rada pro všeobecné záležitosti EU prohlásila, že se Turecko posunulo dál od EU a přístupová jednání se proto zastavila a nelze již uvažovat o otevření dalších nových kapitol. Rada dodala, že je obzvláště znepokojena pokračujícím a hluboce znepokojujícím porušováním základů právního státu a základních lidských práv včetně svobody projevu.

V rámci NPP je finanční plán pro Turecko na období 2014-2020 4 483,3 milionů EUR na opatření v rámci životního prostředí, dopravy, zemědělství, demokracie a právního státu. V tomto období nedošlo k významným pokrokům mezi EU a Tureckem, jednání byla pomalá a Turecko se začalo oddalovat demokratickým standardům. Navíc kondicionalita byla v tomto období podkopána prohlášením Rady z června 2018, v němž uvedla, že nelze uvažovat o otevření dalších kapitol. Turecko tím pádem ztratilo největší

motivaci k vykonávání reforem a dodržování základních demokratických standardů, jelikož největší odměna, kterou je členství v EU, je již v nedohlednu.

5.2. Ekonomické faktory mezi lety 2014–2019

V letech 2014–2019 nadále zůstává evropský trh pro Turecko hlavním ekonomickým partnerem. Největším exportním partnerem Turecka je dlouhodobě Německo, kam ve zmíněném období směřovalo přibližně 9,6 % z celkového tureckého exportu. Druhým nejvýznamnějším exportním partnerem zůstává stále Velká Británie, do níž Turecko vyvezlo 7,22 % z celkového tureckého exportu. Mezi lety 2015–2016 zaujímal 3. místo Irák s podílem 5,65 % na tureckém exportu. V roce 2017 výrazný posun zaznamenaly Spojené arabské emiráty, do nichž bylo vyvezeno 5,85 % z celkového exportu Turecka. Mezi lety 2015–2016 zaujímal 4. místo Itálie, přičemž do Itálie bylo z Turecka vyvezeno 5,05 % z celkového tureckého exportu. V letech 2015–2016 byly na 5. místě Spojené státy. Do Spojených států Turecko vyvezlo 4,55 % ze svého celkové exportovaného zboží. Ve zmiňovaném období činil turecký export do evropských zemí 56,3 %. Hlavními exportními položkami Turecka mezi lety 2014–2017 byly dopravní prostředky, stroje a zařízení, vzácné nerosty, kovy, železo a ocel, elektrické stroje, textil, jedlé plody a plasty a výrobky z nich (atlas.media.mit.edu 2019). Aktuálně nejdůležitějším tureckým průmyslovým odvětvím je automobilový průmysl, který svým podílem na exportu nahrazuje v posledních letech textilní produkci. Vývoz v automobilovém sektoru představoval více než 15 % celkového exportu země.

V přímých zahraničních investicích je nyní znatelný jistý pokles už od roku 2015. Mezi lety 2014–2019 nejvíce přímých investic směřovalo do nákupu nemovitostí. Jelikož Turecko disponuje velkým ekonomickým potenciálem, je potřeba provést další reformy, které by mohly vést k přílivu zahraničních investorů (především dořešení doposud otevřených kapitol v jednání s EU). Aby mohlo Turecko pomýšlet na větší příliv investic ze zahraničí, je potřeba také vytvořit důvěryhodnou ekonomiku, která bude založena na fungujícím právním systému a transparentnosti. Členství v EU by Turecku přineslo přístup na velký vnitřní evropský trh a z pohledu přímých zahraničních investic by vstup Turecku zaručil posílení důvěry odstraněním nejistoty v politické i ekonomické stabilitě. Podnikatelé totiž investují spíše v zemích, u kterých mají zaručenou stabilitu, a proto se členské země pro investory stávají atraktivnějšími než země třetí. V roce 2017 bylo v Turecku založeno 5 720 nových zahraničních společností, z nichž 3 671 patří podnikatelům ze Středního a Blízkého východu, 897 společností pochází z EU a dalších

424 z asijských zemí. Na konci roku 2017 v Turecku fungovalo přes 59 000 zahraničních společností, z nichž 38,1 % je investičně spojeno se zeměmi EU (atlas.media.mit.edu 2019). V období 2014–2017 byly nejvýznamnějšími investory Turecka Nizozemsko, Německo, Španělsko, Rakousko, Velká Británie, Itálie a Francie. Podle regionálního členění je patrné, že hlavním zdrojem celkového přílivu přímých zahraničních investic jsou i nadále evropské země s podílem 78 %. Přímé zahraniční investice do Turecka činily v období 2014–2017 362,472 milionů USD a státy EU zůstávají i nadále pro Turecko nejvýznamnějším trhem. V roce 2018 dosáhl příliv zahraničních investic výše 13,2 miliard USD a Evropská unie byla hlavním zdrojem této částky. Autoritativní politika prezidenta Erdoğanova však začínala odrazovat zahraniční investory, turecká lira oslabovala a celá ekonomika procházela krizí. V závěru roku 2018 se turecká ekonomika dostala do recese.

Z výše uvedených údajů vyplývá, že zaběhlé principy a trendy mezinárodního obchodu se v prezidentském období příliš nelišily od premiérského období Erdoğanova. Z hlediska exportních partnerů nedošlo k výrazným změnám, hlavním partnerem Turecka zůstalo nadále Německo, Velká Británie a Itálie.

5.3. Politické faktory v letech 2014–2019

V roce 2015 se uskutečnily turecké parlamentní volby, které opět vyhrála strana AKP. Do zákonodárního sboru se dostala také hlavní opoziční Lidová republikánská strana (CHP). V předchozích letech byla podpora AKP založena především na evropské rétorice. Nyní se AKP zaměřuje spíše na kumulaci moci než přístupová jednání s EU. Erdoğan a další politici z AKP sice tvrdí, že dále podporují členství v EU (akparti.org 2019), nicméně se tak nechovají. Turecká vláda se přesouvá k negativní rétorice vůči Evropské unii. Změna v pohledu AKP na členství Turecka v EU se projevuje i v zahraniční politice Turecka, kterou začalo orientovat spíše na země Blízkého východu, než na vazby mezi EU a Tureckem. Nicméně hospodářské a ekonomické zájmy a postoje veřejnosti nutily AKP udržet vztahy s EU a profiluje se i nadále jako proevropská strana jen proto, že členství v EU bylo ústředním cílem původní platformy AKP a zhroucení přístupového procesu by mohlo být považováno za selhání AKP. Erdoğan, jakožto hlavní kritik EU, se snaží neúspěchy jednání hodit na ostatní (např. znovuzavedením trestu smrti), což by znamenalo okamžité zastavení jednání ze strany EU a Erdoğanovi by se hodilo, kdyby mohl prstem ukazovat na EU, že za zhroucení procesu může ona. Voličská základna AKP zůstává i nadále stejná a voliče AKP tvoří i nadále méně vzdělaní lidé.

Nejsilnější opozicí je i nyní strana CHP. V roce 2015 měla CHP i nadále ve svém volebním programu vřelý postoj k EU a uvedla, že budou i nadále pokračovat v evropské orientaci jejich zahraniční politiky (chp.org 2019).

Ačkoliv je nyní CHP stranou, která prosazuje členství Turecka v EU, tak lze předpokládat, že straně AKP hrozí reálný úbytek proevropsky orientovaných voličů. Lze tedy konstatovat, že v současné době není ve vládě v Turecku partner, se kterým by mohla EU účinně vyjednávat (chp.org 2019). Ve volebním programu 2018 CHP uvedla, že se budou snažit o obnovu vztahů mezi EU a Tureckem a budou se snažit obnovit oslabenou perspektivu členství v EU. Dále si dala za cíl, že se bude snažit vést účinná jednání o liberalizaci víz a o modernizaci celní unie (secim2018.chp.org 2018).

Závěr

Tato bakalářská práce si kladla za cíl zjistit, jak je účinná kondicionalita ze strany Evropské unie ke třetím zemím, v tomto případě k Turecku. Autorka byla při psaní práce motivována především zájmem o složitost dlouhodobého partnerství Turecka s EU a snažila se prozkoumat dynamiku procesu kandidatury Turecka využitím teoretických nástrojů evropského výzkumu. Nejpřínosnější literaturou pro teoretické nástroje evropského výzkumu byly články profesora Franka Schimmelfenniga, jehož výzkum se zaměřuje především na evropskou integraci a konkrétněji na rozšiřování EU a demokratizaci. Na základě zhodnocení chápání kondicionality v dílech vybraných autorů lze nyní vyhodnotit závěry o efektivnosti kondicionality uplatňované EU v případě Turecka v období 2003–2014 a v období 2014–2019.

Helsinský summit, uskutečněný v roce 1999, byl zásadní pro vztahy mezi EU a Tureckem, jelikož byl Turecku udělen status kandidátské země. V tomto období se politika rozšiřování stala důležitým nástrojem pro Evropskou unii, která začala uplatňovat svůj vliv na Turecko během přístupových rozhovorů, při nichž bylo Turecku vysvětleno, že je jeho přistoupení podmíněno širokou škálou požadavků. Perspektivní členství v EU se stalo jedním z hlavních faktorů, které Turecko vedlo k provedení zásadních politických reforem (Özkurt 2013: 1) a strategie evropské kondicionality se stala hlavním katalyzátorem změn v Turecku.

V období 2003–2014, v němž působil Erdoğan ještě jako turecký premiér, došlo v prvních letech k podstatné institucionální konvergenci směrem k evropským normám z hlediska liberální demokracie. V rámci předvstupního rámce EU vyžaduje, aby kandidátská země přijala *acquis communautaire*, a sladila tak právní předpisy kandidátské země s právními předpisy EU, což se zpočátku Turecku dařilo. Institucionální transformace a reformy v oblasti politiky, práv menšin, svobody projevu a soudnictví, se v tomto období vyvíjely celkem pozitivně, nicméně stále existovaly nedostatky v oblasti lidských práv. Autorkou zjištěné výsledky ukazují, že stálý tlak EU posílil v Turecku reformy, a ačkoliv Turecko provádělo v premiérském období Erdoğanova významné ústavní změny, aby splnilo formální požadavky EU na přistoupení, nedokázalo účinně reagovat na adaptační tlaky EU. Tyto neefektivní reakce Turecka byly spojené s domácí povahou vnitrostátních institucí a silně centralizovaným státem.

Autorkou provedená analýza se soustředila také na ekonomickou situaci Turecka, která byla ovlivňována vnitrostátní politikou Turecka a průběhem přístupových jednání.

Ve sledovaném období v letech 2003–2014, kdy byl předsedou vlády Erdoğan, docházelo k meziročnímu růstu HDP, což bylo zpočátku zapříčiněno úspěšným průběhem přístupových jednání a také faktem, že vládní strana AKP opustila svůj dosavadní populistický diskurz a vážně se začala zabývat otázkou připojení Turecka k EU. Víze připojení Turecka k EU přivedla nové investory, kteří investovali ve zmíněných letech především do bankovníctví a pojišťovnictví a přivedli tak do Turecka finanční prostředky, které posílily jeho ekonomiku. Díky bilaterální dohodě o Celní unii z roku 1995 začalo Turecko obchodovat převážně s evropskými státy. Z hlediska mezinárodního obchodu a celkového exportu bylo největším partnerem Turecka Německo, do kterého směřovalo téměř 16 % veškerého exportovaného zboží, jež bylo z většinové části tvořeno textilními výrobky. Dalšími zeměmi, do kterých Turecko nejvíce vyváželo zboží, byla Velká Británie, Itálie a Francie. Ekonomicky byla tedy EU stále největším partnerem Turecka.

V analytické části práce se autorka zabývala vládní stranou AKP a opoziční stranou CHP. Strana AKP se zpočátku profilovala jako proevropská strana, nicméně postupně evropskou rétoriku začala opouštět a jako evropská strana se nyní profiluje její hlavní opoziční strana CHP. Ani přesto, že se dříve AKP profilovala jako proevropská strana a zpočátku z toho těžila, není znatelný žádný úbytek její voličské základny. Nicméně v uplynulých letech došlo díky Erdoğanově polarizaci země ke zvýšení hlasů pro opoziční stranu CHP. Není však pravděpodobné, že by CHP v blízké budoucnosti mohla ve volbách stranu AKP porazit, jelikož má Erdoğan pod dohledem média, která se snaží psát o straně CHP negativně a podávají o ní falešné zprávy.

V následujících letech 2014–2019 se průběh přístupových jednání značně zkomplikoval různými vnitropolitickými událostmi, které byly spojeny s Erdoğanem, jakožto hlavním představitelem těchto, z pohledu EU, negativních změn. Účinnost kondicionality nebyla tak efektivní, jelikož se Erdoğan po zvolení do funkce prezidenta začal koncentrovat především na získání plné moci do svých rukou. Klíčovým bodem ve vztahu EU a Turecka měl být tzv. akční plán z roku 2015, který upravoval společný postup při řešení migrační krize. Ještě téhož roku bylo Turecko Evropskou komisí kritizováno za potlačování a nedodržování lidských práv a Komise také zpochybnila nezávislost turecké justice. I přesto však EU poskytla Turecku v rámci dohody šest miliard EUR na řešení migrační krize a péče o uprchlíky. Vzájemné nabídky a spolupráce pokračovaly až do července roku 2016, kdy byla otevřena 16. kapitola, týkající se finanční oblasti. Ve zmíněném roce 2016 došlo ke zlomu ve vývoji přístupových jednání, jelikož proběhl neúspěšný puč, jehož cílem bylo sesadit prezidenta Erdoğana z jeho funkce.

V důsledku nepovedeného převratu začalo v Turecku docházet k velkým personálním čistkám na všech úrovních státní správy i v soukromém sektoru, které cíleně omezily opozici. Na základě vládních a politických zatýkání a omezování svobody slova zamítla EU otevřít další kapitoly přístupových jednání.

Výše uvedené politické faktory a zmrazení přístupových jednání ovlivnily také ekonomickou situaci Turecka. Míra nezaměstnanosti je nyní nejvyšší za posledních 7 let a Erdoğan svou vládou odrazuje zahraniční investory (idnes 2017). Především na finančním trhu došlo k propadu v celkových investicích, které v posledních letech začaly směřovat především do oblasti nákupu nemovitostí. V rámci mezinárodního obchodu nedošlo ani v tomto období k výrazné změně a evropské země byly i nadále cílovou destinací tureckého exportu. Nejdůležitějším exportním partnerem nadále zůstaly evropské země a to Německo, Velká Británie, Itálie a Francie. Avšak došlo k výrazné změně ve struktuře složení exportovaného zboží, zatímco v prvním sledovaném období Turecko vyváželo nejvíce textil, od roku 2014 to jsou průmyslové výrobky a stroje, především pak z oblasti automobilového průmyslu. V tomto období se ukázalo, že demokratizace kandidátských zemích nemůže být dosažena pouze pomocí nástrojů a mechanismů vnějšího vlivu a kondicionality EU. Zmíněné mechanismy, používané Evropskou unií, musí být kombinovány s příznivými podmínkami na půdě domácí politiky dané země, budou-li však tyto podmínky nedostatečné, nemůže být efektivní ani kondicionalita, což se naprosto projevilo v Erdoğanově prezidentském období. V tomto období navíc EU ztratila vliv na Ankaru, protože již Turecku nemůže slíbit vstup výměnou za politické a hospodářské reformy. Navzdory neshodám, které mezi oběma aktéry nyní panují, je však ve vztahu Turecka s EU příliš mnoho v sázce, aby obě strany přestaly spolupracovat v některých otázkách. Bilaterální obchodní vztahy obou stran jsou silné a miliony obyvatel tureckého původu žijí na evropském území.

Na základě výše zjištěných údajů lze konstatovat, že pokud by Turecko přistoupilo do Evropské unie, zvýšila by se atraktivnost tureckého trhu pro zahraniční investory. Hlavním slabým místem Turecka je relativně špatná a nestabilní ekonomika, vyvolaná především způsobem vládnutí prezidenta Erdoğana, dále pak nízká míra HDP a závislost Turecka na evropském zemědělství. Ze zjištěných údajů také vyplývá, že přistoupení Turecka do EU by bylo nákladnější spíše pro EU než Turecko a přínosy přistoupení by byly pro Turecko mnohem výhodnější. V rámci komparace dvou období, ve kterých byl Erdoğan premiérem a následně prezidentem, lze dojít k závěru, že zatímco v jeho premiérském období docházelo zpočátku k výrazným posunům v přístupových jednání a

vzájemnému porozumění, v prezidentském období došlo k zastavení přístupových jednání v důsledku vnitropolitických událostí. Tyto události byly z hlediska společenských, politických a ekonomických důvodů natolik závažné, že nástroje EU (jako např. nabízená finanční pomoc výměnou za splnění určitých podmínek) neměly šanci efektivně a účelně působit. To poukazuje na limitovanost kondicionality, která nemůže fungovat, pokud v dané kandidátské zemi neexistuje objektivní demokratická snaha o plnění stanovených podmínek v rámci přístupových jednání.

Tato práce ověřovala výzkumné otázky:

VO1: *Jak byla kondicionalita ze strany EU účinná v době, než se stal Erdoğan prezidentem?*

VO2: *Jak je tato strategie účinná v Erdoğanově prezidentském období?*

VO3: *Jaké faktory měly na ne/úspěšnost kondicionality vliv?*

Na základě výše uvedených skutečností lze na tyto tři výzkumné otázky odpovědět. Na první výzkumnou otázku lze odpovědět tak, že v horizontu pěti let, od doby, kdy strana AKP ovládla volby a Erdoğan se stal premiérem, byla kondicionalita účinná, neboť docházelo k pozitivním politickým a ekonomickým reformám, které nasměrovaly Turecko blíže k EU a také docházelo k výrazným posunům v přístupových jednání. Na druhou výzkumnou otázku je také možné odpovědět, neboť přístupová jednání jsou od roku 2018 v důsledku vnitrostátní politické situace v Turecku zmrazena, a to především kvůli politickému věznění, personálním čistkám a omezování svobody slova, což není v souladu se základními hodnotami EU. Ani Turecko již nejeví výrazný zájem o připojení k EU, a navíc EU jednoznačně stanovila, že přístupová jednání nyní za těchto podmínek pokračovat nebudou, což v tomto období kondicionalitu úplně podkopalo. Na poslední otázku lze také odpovědět, v prvním období se o úspěch kondicionality zapříčinily především finanční pobídky, otevření přístupových jednání, benefity EU, příslib členství, a také snaha samotného Turecka o připojení k EU, což vedlo k hladkému průběhu přístupových jednání. V druhém období byl největším a nejdůležitějším faktorem sám prezident Erdoğan a domácí politika Turecka. Po nepovedeném puči se společenská a politická situace natolik vyhroutil, že začaly být pošlapávány základní demokratické principy a základní lidská práva, jejichž dodržování je vůbec základní podmínkou pro samotné zahájení přístupových jednání. Pokud bude Erdoğan pokračovat v dosavadním nedemokratickém stylu vládnutí, nelze v příštích letech očekávat opětované zahájení politické a hospodářské spolupráce a vůbec připojení k EU. Místo přístupových jednání však mohou obě strany spolupracovat alespoň v oblastech, kde mají společné zájmy.

Autorce se podařilo naplnit cíl práce a najít odpovědi na všechny stanovené výzkumné otázky. Ukázalo se, že proces přistoupení vyžaduje více než finanční a technickou pomoc, proces přistoupení požaduje především, aby všichni občané, vládnoucí elity a politici v první řadě, považovali domácí transformaci a demokratizaci za důležitou, a aby výhody spojené se členstvím byly ve společném zájmu celé společnosti. Samotný vnější vliv EU není dostačující k tomu, aby přiměl Turecko k demokratizaci. Skutečných změn lze dosáhnout pouze tehdy, pokud budou změněny postoje vládních elit a budou skutečně přijímat demokratické normy a pravidla. Dnes je však otázkou, na kolik je Turecko schopné se ještě zapojit do institucionální a politické transformace a změnit svou domácí politiku. Nyní, když vstup do EU není důvěryhodným cílem, bude obchod mezi EU a Tureckem hlavní motivující faktor. Turecko je čtvrtou největší destinací Evropské unie a Evropská unie je pro Turecko hlavním obchodním partnerem. Avšak i v oblastech spolupráce budou i nadále existovat neshody mezi Evropou a Tureckem. V těchto zjištěních tedy autorka může spatřovat jistý přínos pro studium kondicionality EU. Jednou z možností dalšího výzkumu by bylo vhodné zkoumat další současné a budoucí kandidátské země, což by přineslo širší spektrum znalostí z hlediska toho, jak EU záleží na šíření demokratických principů a jak ostatní kandidátské země reagují na vnější tlaky EU.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá principem kondicionality EU ve vztahu k Turecku, a to ve dvou obdobích: 2003–2014, kdy působil Recep Tayyip Erdoğan jako premiér Turecka a 2014–2019, kdy Recep Tayyip Erdoğan vykonával funkci prezidenta. Cílem této práce je zjistit, zda měl nástup Recepta Tayyipa Erdoğan, nejprve na premiérský, a posléze na prezidentský post, vliv na účinnost kondicionality uplatňované Evropskou unií. Autorka si stanovila tři výzkumné otázky, na které v závěru práce odpovídá. **VO1:** *Jak byla kondicionalita ze strany EU účinná v době, než se stal Erdoğan prezidentem?* **VO2:** *Jak je tato strategie účinná v Erdoğanově prezidentském období?* **VO3:** *Jaké faktory na ne/úspěšnost kondicionality měly vliv?* V analytické části práce autorka zkoumá předstupní proces Turecka třemi hlavními faktory. Nejprve se autorka zaměřuje na posun v jednáních mezi EU a Tureckem. Dále na ekonomické faktory, a to především na obchodní vztahy Turecka s jinými zeměmi a na politické faktory, u nichž se zaměřuje na vládní stranu AKP a hlavní opoziční stranu CHP. Prostřednictvím vybraných faktorů je konstatováno, že kondicionalita byla efektivní v premiérském období Erdoğan, které bylo zpočátku charakteristické kladným vztahem EU s Tureckem a pozitivními reformami, zatímco v prezidentském období se kondicionalita jeví jako neúčinná, a to především z důvodu vnitropolitické situace v Turecku.

Klíčová slova: Turecko, Erdoğan, Evropská unie, kondicionalita, AKP, CHP, přístupová jednání, evropeizace

Abstract

This bachelor thesis examines the principle of EU conditionality in relation to Turkey in two periods: 2003–2014, when Recep Tayyip Erdogan served as a Prime Minister of Turkey and 2014–2019 when Recep Tayyip Erdogan held Turkish presidential office. The purpose of this work is to find out whether the election of Recep Tayyip Erdogan, first to the Prime Minister and then to the presidential office, had an influence on the efficiency of the conditionality applied by the European Union. The author has set three research questions which will be answered at the end of the thesis. RQ1: How was EU conditionality effective until Erdogan became a president? RQ2: To which extent is this strategy effective during Erdogan's presidential term? RQ3: What factors influenced the success/failure of conditionality? In the analytical part, the author examines Turkey's pre-accession process with three main factors. First, the author focuses on the shift in negotiations between the EU and Turkey. Furthermore, economic factors, in particular Turkey's trade relations with other countries and the political factors targeting the AKP government party and the main opposition party. Though selected factors, it is stated that conditionality was effective in the Erdogan's prime minister's period which was initially characterized by a positive EU relationship with Turkey and positive reforms while conditionality appears ineffective in the presidential term, mainly due to the internal political situation in Turkey.

Key words: Turkey, Erdoğan, European union, conditionality, AKP, CHP, accession negotiations, europeanization

Prameny

AKParti. „2023 Siyasi Vizyon.“ *AKP*, (online). Dostupné z: <<http://www.akparti.org.tr/parti/2023-siyasi-vizyon/>> (12.4.2019)

Amnesty International. 2016. „Urgent action: Massive Crackdown on Media in Turkey“, November 2016 (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR4451122016ENGLISH.pdf>> (18.11.2018)

Bora, Birce. 2017. „Turkey's constitutional reform: All you need to know“ *ALJazeera.com*, 17.1.2017 (online). Dostupné z: <<https://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/01/turkey-constitutional-reform-170114085009105.html>> (20.3.2019)

Cumhuriyet Halk Parisi Programi. 2015. „Çagdas Türkiye için Degisim.“ *CHP*, 2015 (online; Pdf). Dostupné z: <<https://chp.azureedge.net/1d48b01630ef43d9b2edf45d55842cae.pdf>> (12.4.2019)

Cumhuriyet Halk Partisi. 2018. „Seçim bildirgesi 2018.“ *CHP*, 2018 (online; Pdf). Dostupné z: <<http://secim2018.chp.org.tr/files/CHP-SecimBildirgesi-2018-icerik.pdf?v=3>> (12.4.2019)

Daily Sabah. 2018. „TURKEY ELECTIONS“, (online). Dostupné z: <<https://www.dailysabah.com/election-results>> (20.3.2019)

Delegation of the European Union to Turkey. „Custom Union, Supporting the Growth of EU – Turkey Trade“, (online). Dostupné z: <<https://www.avrupa.info.tr/en/customs-union-supporting-growth-eu-turkey-trade-52>> (12.4.2019)

EUabc. „Acquis communautaire.“ *Euabc*, (online; Pdf). Dostupné z: <<http://da.euabc.com/word/12>> (15.3.2019)

EUR-Lex. 2008. „Přístupové partnerství s Tureckem“ (online). Dostupné z: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/LSU/?uri=CELEX:32008D0157>> (15.3.2019)

EUR-Lex. 2013. „Nástroj předvstupní pomoci (NPP)“ (online). Dostupné z: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=LEGISSUM:e50020>> (15.3.2019)

European Council. 1993. „Conclusion of the Presidency.“ Copenhagen, June 1993 (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.consilium.europa.eu/media/21225/72921.pdf?fbclid=IwAR1bDFeNMSQSiJRIVRdyYTp6T8MtUqqxppXojvTNy0jhZSELgbJpYk-GNFs>> (28.11.2018)

European Court of Auditors. 2005. „NEGOTIATING FRAMEWORK.“ Luxembourg, 3rd October 2005 (online; Pdf). Dostupné z: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/turkey/st20002_05_tr_framedoc_en.pdf> (20.3.2019)

Evropský účetní dvůr. 2018. „Finanční pomoc EU Turecka měla jen omezený dopad, konstatují auditoři.“ Lucemburk, 14.3.2018 (online; Pdf). Dostupné z: <https://www.eca.europa.eu/Lists/News/NEWS1803_14/INSR_TURKEY_CS.pdf> (14.2.2019)

Goff-Taylor, Moira. 2017. „The Shifting Drivers of the AKP’s EU Policy“ *WilsonCenter.org*, 31.5.2017, (online). Dostupné z: <<https://www.wilsoncenter.org/publication/the-shifting-drivers-the-akps-eu-policy>> (14.2.2019)

Havlická, Kateřina. 2017. „Členství Turecka v EU je lékem evropských problémů, prohlásil Erdogan“ *iDnes.cz*, 24.10.2017 (online). Dostupné z: <[://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/turecko-recep-tayyip-erdogan-eu-lek-problemy-evropska-unie.A171024_124246_zahranicni_kha/diskuse?vlakno=87082480](https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/turecko-recep-tayyip-erdogan-eu-lek-problemy-evropska-unie.A171024_124246_zahranicni_kha/diskuse?vlakno=87082480)> (18.3.2019)

Hudema, Marek. 2017. „Pokud si Turci odhlasují změnu ústavy, skončí demokracie a Turecku bude vládnout jeden silný muž“ *iHNed.cz*, 16.4.2017 (online). Dostupné z: <<https://zahranicni.ihned.cz/c1-65695910-pokud-si-turci-odhlasuji-zmenu-ustavy-skonci-demokracie-a-turecku-bude-vladnout-jeden-silny-muz-rika-politolog>> (20.3.2019)

Michael, Peter. 2018. „EU Council issues strong message about Turkey’s obligations“ *CyprusMail.com*, 26.6.2018 (online). Dostupné z: <<https://cyprus-mail.com/2018/06/26/eu-council-issues-strong-message-about-turkeys-obligations/>> (21.3.2019)

Şahin, Tuncay. 2018. „Political parties contesting Turkey's June 24 elections“ *TRTWorld.com*, 29.5.2018 (online) Dostupné z: <<https://www.trtworld.com/turkey/political-parties-contesting-turkey-s-june-24-elections-17795>> (20.3.2019)

Shaheen, Kareem. 2017. „Turkish referendum: all you need to know“ *TheGuardian.com*, 10.4.2017 (online). Dostupné z: <<https://www.theguardian.com/world/2017/apr/10/turkish-referendum-all-you-need-to-know>> (20.3.2019)

Sönmez, Mustafa. 2015. „Foreign investors in Turkey close to finance, distant from industry“ *HürriyetDailyNews.com*, 9.3.2015 (online). Dostupné z: <<http://www.hurriyetdailynews.com/foreign-investors-in-turkey-close-to-finance-distant-from-industry-79366>> (12.4.2019)

The Observatory of Economic Complexity: OEC. „Turkey“, (online). Dostupné z: <http://atlas.media.mit.edu/en/visualize/tree_map/hs92/export/tur/all/show/2017/> (20.3.2019)

„Turecko změnilo ústavu, může do EU“ *novinky*, 13.9.2010 (online). Dostupné z: <<https://www.novinky.cz/zahranicni/blizky-a-stredni-vychod/211277-turecko-zmenilo-ustavu-muze-do-eu.html>> (20.3.2019)

„Turecko: Zahraniční obchod a investice“ *businessinfo* 30.10.2019 (online). Dostupné z: <<https://www.businessinfo.cz/cs/clanky/turecko-zahranicni-obchod8a-investice-19210.html>> (12.4.2019)

„Turecká ekonomika nevzkvétá. Roste nesamostatnost i deficit“ *iDnes*, 18.4.2017 (online). Dostupné z: <https://www.idnes.cz/ekonomika/zahranicni/turecko-ekonomika-nezamestnanost-deficit-erdogan.A170418_135736_eko-zahranicni_rts> (11.4.2019)

„Vztahy EU a Turecka“, (online). Dostupné z: <<https://euractiv.cz/section/evropska-unie-a-svet/linksdossier/vztahy-eu-a-turecka-000141/>> (11.4.2019)

Zastupitelský úřad ČR v Ankaře. 2018. „Souhrnná teritoriální informace Turecko“, (online). Dostupné z: <[http://publiccontent.sinpro.cz/PublicFiles/2018/10/30/Nahled%20STI%20\(PDF\)%20Turecko%20-%20Souhrnna%20teritorialni%20informace%20-%202018.083249381.pdf?fbclid=IwAR3iCKCDHqXygGQNWlurghe6mXIqqsdSy_iJvKkTJxJvJcciUOJhs_4kf38](http://publiccontent.sinpro.cz/PublicFiles/2018/10/30/Nahled%20STI%20(PDF)%20Turecko%20-%20Souhrnna%20teritorialni%20informace%20-%202018.083249381.pdf?fbclid=IwAR3iCKCDHqXygGQNWlurghe6mXIqqsdSy_iJvKkTJxJvJcciUOJhs_4kf38)> (12.4.2019)

„Will an Economic Reckoning Follow Turkey’s Local Elections?“ *Worldview*, 20.2.2019 (online). Dostupné z: <<https://worldview.stratfor.com/article/will-economic-reckoning-follow-turkeys-local-elections>> (12.4.2019)

World Integrated Trade Solution. 2017. „Turkey Exports by Country and Region.“ *Worldbank*, 2017 (online). Dostupné z: <<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/TUR/Year/LTST/TradeFlow/Export/Partner/all/>> (12.4.2019)

Literatura

Bache, Ian. 2003. „*Europeanization: A Governance Approach*“, (online; Pdf). Pittsburg: University of Pittsburg. Dostupné z: <<http://aei.pitt.edu/1722/1/Bache.pdf?fbclid=IwAR2FU4oUxGd7rVtPmYwDWyR563EoEL0NyZduaU-v-8sBnsWg6qMvIjMmT3M>> (20.3.2019)

Bandov, Goran, Nikolina Herceg Kolman. 2018. „Research on Europeanization in Literature: From the Top-down Approach to Europeanization as a Multi-directional Process“. *Cadmus* 3 (5): 134–144. Dostupné z: <<http://cadmusjournal.org/files/pdfreprints/vol3issue5/Research-on-Europeanization-in-Literature-GBandov-NKolman-Cadmus-V3-I5-Reprint.pdf>> (18.3.2019)

Börzel, Tanja. 2003. „*How the European Union Interacts with its Member States*“, (online; Pdf). Vienna: Institute for Advanced Studies. Dostupné z: <https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/24601/ssoar-2003-borzel-how_the_european_union_interacts.pdf?sequence=1> (18.3.2019)

Börzel, Tanja, Diana Panke. 2010. „Europeanisation.“ Pp. 406–408 in Cini, Michelle, Nieves Pérez-Solórzano Borragán (eds.) „*European Union Politics 3rd ed.*“ New York: Oxford University Press.

Börzel, Tanja, Thomas Risse. 2000. „When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change“, (online;Pdf). *European Integration online Papers* 4 (15): 1–20. Dostupné z: <<http://eiop.or.at/eiop/pdf/2000-015.pdf>> (20.3.2019)

Dančák, Břetislav, Petr Fiala, Vít Hloušek, ed. 2005. *Evropeizace: nové téma politologického výzkumu*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav.

Dyson, Kenneth, Klaus H. Goetz. 2003. „*Living with Europe: Power, Constraint, and Contestation.*“ Oxford: Oxford University Press.

Featherstone, Kevin, Claudio M. Radaelli. 2003. „*The Politics of Europeanization*.“ New York: Oxford University Press.

Havlík, Vlastimil, Pavel Pšeja. 2007. „Evropeizace jako předmět výzkumu v sociálních vědách“, (online; Pdf). *Sociální studia* 4 (3): 7–15. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/socialni_studia/article/viewFile/5563/4659?fbclid=IwAR0WVHov-ADQvicn3-Bhu9snN6Ndbv_Slad4is53xIE_mUVZ0IN_oOH9tgM> (20.3.2019)

Jelena, Dzankic, Soeren Keil, Marko Kmezić (eds.) 2019. „*The Europeanisation of the Western Balkans: A failure of EU Conditionality?*“ Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Knill, Christoph, Dirk Lehmkuhl. 1999. „How Europe Matters: Different Mechanisms of Europeanization*.“ *European Integration online Papers* 3 (7): 1–33. Dostupné z: <<https://pdfs.semanticscholar.org/c7af/83f50463c0c33e489bafec75e1a86eeab6bb.pdf>> (28.11.2018)

Kopeček, Lubomír, Vít Hloušek, ed. 2003. „*Demokracie: Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*.“ Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav.

Kořan, Michal. 2008. „Jednopřípadová studie.“ Pp. 29–61 in Petr Drulák a kol. „*Jak zkoumat politiku*.“ Praha: Portál.

McDonagh, Ecatarina. 2008. „Is democracy promotion effective in Moldova? The impact of European institutions on development of civil and political rights in Moldova.“ *Democratization* (15) 1: 1–34. Dostupné z: <http://doras.dcu.ie/15324/1/Article_Democratization_.pdf> (28.11.2018)

Nelson, Dana. 2016. „Democracy in Theory.“ *American Literary History* 19 (1): 86–107. Oxford: Oxford University Press.

Nugent, Neill. 2004. „*European Union Enlargement*.“ Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Olsen, Johan P. 2002. „The Many Faces of Europeanization.“ *Journal of Common Market Studies* 40 (5): 921–952. Dostupné z: <<http://eu-wb.eu/wp-content/uploads/2016/12/olsen-2002.pdf>> (18.11.2018)

Özkurt, Fatma Zeynep. 2013. „*The impact of EU conditionality on democratisation in Turkey: institutional transformation and policy (re)formation of minority rights, freedom of expression, the military and the judiciary*“ (online; Pdf). The University of Nottingham. Dostupné z: <<http://eprints.nottingham.ac.uk/14376/1/598046.pdf>> (18.11.2018)

Puente, Carlos. 2014. „Historical Evolution of Conditionality Criteria in External Relations of the EU with CEEC. From the Cold War to the Accession: an Insider's Perspective“. *Romanian Journal of European Affairs* (14) 4: 56–77. Dostupné z: <http://rjea.ier.ro/sites/rjea.ier.ro/files/articole/RJEA_2014_vol14_no4_art4.pdf> (28.11.2018)

Sartori, Giovanni. 2001. *Srovnávací ústavní inženýrství: Zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Schimmelfennig, Frank, Stefan Engert, Heiko Knobel. 2003. „Costs, Commitment and Compliance: The Impact of EU Democratic Conditionality on Latvia, Slovakia and Turkey*.“ *Journal of Mathematical and Computational Science* 41 (3): 495–518.

Schimmelfennig, Frank, Hanno Scholtz. 2007. „*EU Democracy Promotion in the European Neighborhood: Conditionality, Economic Development, and Linkage*“, (online; Pdf). Dostupné z: <<http://aei.pitt.edu/8021/1/schimmelfennig-f-12b.pdf>> (28.11.2018)

Schimmelfennig, Frank, Ulrich Sedelmeier. 2004. „Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe“. *Journal of European Public Policy* 11 (4): 669–687. Dostupné z: <<https://www.mzes.unimannheim.de/projekte/typo3/site/fileadmin/research%20groups/>>

1/teamBreader/Schimmelfennig%20%26%20Sedelmeier_Governance%20by%20conditionality.pdf> (28.11.2018)

Schimmelfennig, Frank. 2010. „*Europeanization beyond the member states*“ (online; Pdf). Dostupné z: <https://www.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/european-politics/dam/documents/People/Publications/Europeanization/Member_.pdf> (28.11.2018)

Smith, Karen Elizabeth. 1997. „*The Use of Political Conditionality in the EU's Relations with Third Countries: How Effective?*“ (online; Pdf). Dostupné z: <http://aei.pitt.edu/2729/1/002732_1.PDF> (18.11.2018)

Šlosarčík, Ivo. 2014. „Vymáhání pravidel v rozšířené postlisabonské a postkritizované EU: Směrem ke vnitroujní kondicionalitě?“ *Mezinárodní vztahy* 38 (4): 43–63.

Usul, Ali Resul. 2014. „*Democracy in Turkey: The impact of EU political conditionality*.“ Londýn: Routledge.

Yeldan, A. Erinc, Burcu Ünüvar. 2015. „*An Assessment of the Turkish Economy in the AKP Era*“, (online; Pdf). Londýn: Routledge. Dostupné z: <<http://yoksis.bilkent.edu.tr/pdf/files/12116.pdf>> (20.3.2019)

Zemanová, Štěpánka. 2007. „Výzkum evropeizace – aktuální problémy a perspektivy.“ *Mezinárodní vztahy* 42 (4): 29–51.